

Troldspejlet

Medlemsblad for Karin Michaëlis Selskabet nr. 33 oktober 2018

Kære medlemmer

Det er længe siden, I har hørt fra selskabet. Til gengæld kan I glæde jer til dette troldspejl, hvor Hardy Bach skriver om at ”Tove Ditlevsen ikke glemte Karin Michaëlis”
Og Kirsten Klitgård bidrager med at ” Karin Michaëlis skriver om musikere”.

God læselyst!

På Ordets Dag i Randers, hvor formålet er at promovere Karin Michaëlis og lokallitteratur, er emnet i år Jakob Knudsen, men vores forfatter kigger med under morgensangen, hvor jeg siger et par ord om hendes forhold til kirken.

Årsmødet vender vi tilbage til, men skriv i kalenderen under lørdag den 23.03. 2019 : Årsmøde.

De bedste hilsener fra Randers

Kirsten, Hardy og Keld

TOVE DITLEVSEN GLEMTE IKKE KARIN MICHAËLIS

I bogen om *Karin Michaëlis Skriftens vagabond* skriver vi (Karen Klitgaard Povlsen og undertegnede) at hun ”i 1950 døde glemt og noget medtaget af et langt liv som kæderyger.” Det sidste er sandt nok, men helt glemt var hun nu ikke, hvilket nekrologer og omtale i aviser og blade i forbindelse med hendes bisættelse på Thurø Kirkegård med al tydelighed viser. Vi skriver også at hun havde ”sin berømmelse bag sig”, da hun vendte hjem fra sit eksil i USA, hvilket vel også er korrekt, for hun var i 1920’erne og -30’erne lidt af en verdensberømt – en stjernestatus hun ikke opnåede efter krigen. Hun vendte hjem til Danmark d. 9. juli 1946 og var syg og svækket frem til sin død d. 11. januar 1950.

3½ år blev det altså til efter eksilet, hvor vagabonden atter greb pennen og gav sit besyv med i den hjemlige litterære andedam i form af kronikker, noveller, foredrag og interviews i aviser, blade og radio. Slutstenen blev trebindsværket *Vidunderlige Verden*, hvoraf sidste bind udkom i 1950, posthumt og færdigredigeret af forfatteren Aase Hansen. Så helt glemt var hun altså ikke ved sin død. Men det er sandt at hendes stjerne dalede med hast i årene efter.

Medvirkende hertil, tror jeg, i høj grad litteraturhistorikeren Ulla Albeck har været. Albeck bidrog med et kapitel om Michaëlis i bogværket *Danske Digtere i det 20. Aarhundrede*, som udkom i 1951; et prestigefyldt projekt, som i de følgende år fik næsten autoritativ status. Og Albecks bidrag om Michaëlis er én lang nedsabling af hendes forfatterskab. Hun bruger først en hel side til en latterliggørende gennemgang af Michaëlis’ umodne debut, *Højt Spil*, fra 1898. Den næste bog, *Birkedommeren*, fra 1901, får følgende ord med på vejen: ”et gyseligt Stykke, nu kun læseligt som et Pragtnummer af en Parodi.” Om Michaëlis’ gennembrudsbog, *Barnet*, fra 1902, hedder det: ”Den er drivende sentimental”, hovedpersonen, Andrea, ”er ganske morsomt og broget gjort” men Michaëlis er ”koket og sødlig”. Heller ikke *Lillemor*, også fra 1902, finder nåde for Albecks strenge kritik: ”Hjerteskerende og urimelig fromt, et Offerlams Historie.” *Den farlige Alder*, fra 1910, blev ifølge Albeck ”en Sukces, mindre paa Grund af digteriske Kvaliteter end for sit Sujet”, ja bogen kan efter Albecks mening ”næppe kaldes for noget Kunstværk”.

Albeck runder gennemgangen af en række senere romaner af med denne bemærkning: ”Smagen var mere end tvivlsom, men der var skrevet med Hjerteblod [...] Karin Michaëlis er ikke, som man har villet mene, nogen stor og raffineret Stilkunstner. Hun mestrer i alt væsentligt kun den ene Form, ”den tøsede Fantasis underlige Krible-Krable” [...] Skrivemaaden havde det Uheld at gøre saa stor Lykke i hendes Ungdom, at den siden i godt og ondt kom til at klæbe ved hendes Pen. [...] Det yndigt feminine manifesterer sig ved Løshed i Tankegangen, impulsive Spring og Indfald, barnagtige Sætningskonstruktioner og pudsigt søde hjemmelavede Ordformer. [...] Harmløs, indsmigrende, uden Hemninger eller Diplomati, uden Nerve, men hvor den er bedst, ikke uden Lune. Som Brugsprosa igennem et helt Forfatterskab vederstyggelig.”

Retfærdigvis skal det siges, at Albeck anerkender *Træet paa Godt og Ondt*, 1924-1930, som Michaëlis' hovedværk og bedømmer dets "forvirrede og uharmoniske Snakkestil med den Løse Logik og de flyvske Indfald" som "et Led i Karakteristiken" og som "en genial Genvej til Portrættet af dette Barn [dvs. hovedpersonen Gunhild], der baade er pjattet og ægte, baade irriterende og gribende." Men alt i alt fremstår Albecks essay som et portræt af en helt igennem halvdårlig, useriøs forfatter.

Næsten som en dokumentarisk gentagelse af Albecks 'udradering' af Michaëlis findes der et foto fra en reception, som blev holdt netop i forbindelse med udgivelsen af *Danske Digtere i det 20. Aarhundrede*. I midten af billedet ser vi de fire store og gamle: Karen Blixen, Agnes Henningsen, Edith Rode og Thit Jensen; yderst til højre ser vi unge Tove Ditlevsen, hvis blikretning går diagonalt over til venstre side, hvor det møder Lise Munks blik; Lise Munk var Kaj Munks enke. Karin Michaëlis var jo af gode grunde forhindret i at være med på billedet; men måske var hun alligevel usynligt til stede ...

... for der var én, som bestemt ikke havde glemt Karin Michaëlis, og det var Tove Ditlevsen! Det viser litteraturhistorikeren Birgit S. Nielsen i bogen om *Karin Michaëlis En europæisk humanist*, som udkom i 2002. Heri offentliggør hun in extenso et hidtil ukendt brev fra Tove Ditlevsen til Karin Michaëlis. Brevet er dateret d. 23.10. 1945 og befinder sig på Det Kongelige Bibliotek. Jeg gengiver her brevet efter Nielsens bog:

Kære Fru Karin Michaëlis!

Da jeg var femten Aar læste jeg første Gang ”Træet paa godt og ondt”, og det forandrede hele min Indstilling til Tilværelsen (eller rettere: det gav mig en Indstilling). Jeg var saa betaget af Gunhild og hendes Skæbne og hendes vidunderlige Sind, at jeg kom til at tænke og tale som hun, og mange, mange Aar efter var jeg saa impliceret i hende, at alt hvad jeg skrev blev farvet af denne Oplevelse. Nu har jeg lige læst de fem Bøger igen, og det mærkelige skete (De ved jo selv hvordan det er at vende tilbage til sin Barndoms Bøger), at de gjorde det samme Indtryk paa mig som dengang – blot endnu forunderligere og rigere, fordi jeg nu bedre er istand til at forstaa dem og nyde deres kunstneriske Værdi. Kære Karin Michaëlis, allerede dengang vilde jeg ha skrevet til Dem, men fik saa at vide at De var i Amerika. Nu er De kommet hjem, og jeg vover at gøre det, sikker paa at De ikke vil finde mig paatrængende. Jeg bliver selv saa flov naar nogen skriver og roser mine Bøger, fordi jeg synes jeg narrer dem, naar de har faaet noget ud af Ting jeg har skrevet mig fri af og glemt. Derfor har jeg heller aldrig før skrevet til nogen Forfatter, men jeg har altid vidst at jeg vilde skrive til Dem en Dag – for det er noget andet, Dem holder jeg af, skønt jeg aldrig har set Dem, for De er Gunhild, og hende er der saa meget af i mig. Jeg sender Dem ”Barndommens Gade”, som ikke er nogen vellykket Bog, men som fortæller lidt om mig. Jeg har Lyst til at sende Dem hele min Produktion, men er bange for at forskrække Dem.

Med de venligste Hilsner sender jeg Brevet ud i det blaa, for jeg ved ikke hvor De bor.

Deres hengivne Tove Ditlevsen.

Nu ringede jeg til Politiken og fik Adressen.

I juli 1945 fik Karin Michaëlis den første pakke med breve fra Danmark og kunne samtidig genindtræde som fast skribent på Politikens kultursektion. Og det er, som det fremgår af Tove Ditlevsens brev, også via Politiken at hun får Karin Michaëlis’ adresse. Men hvilken adresse mon hun har fået? Hvilken adresse har hun spurgt efter? Og hvem har hun talt med på Politiken? Det får vi næppe nogensinde at vide. Åbenbart anser Tove Ditlevsen det for en kendsgerning at Michaëlis er vendt hjem til Danmark. Lad os nærlæse brevet igen:

Da jeg var femten Aar læste jeg første Gang ”Træet paa godt og ondt” [...] Nu har jeg lige læst de fem Bøger igen [...] allerede dengang vilde jeg ha skrevet til Dem, men fik saa at vide at De var i Amerika. Nu er De kommet hjem, og jeg vover at gøre det [...] Med de venligste Hilsner sender jeg Brevet ud i det blaa, for jeg ved ikke hvor De bor. [...] Nu ringede jeg til Politiken og fik Adressen.

Så i første omgang må vi antage, at brevet er blevet sendt til USA; men hvornår Michaëlis har modtaget det, ved vi ikke; brevet er dateret 23. oktober 1945; i november samme år bliver Michaëlis alvorligt syg og bliver indlagt på et hospital. Først d. 9. juli 1946 er hun rask nok til at rejse hjem. På denne baggrund er det vel bemærkelsesværdigt at Tove Ditlevsens brev er bevaret og kommet ’helskindet’ til Danmark; man fristes til at tro, at det har betydet noget for Michaëlis. Desværre har vi ikke Michaëlis’ svarbrev, hvis hun nogensinde, midt i sygdom og rejseforberedelser fik skrevet et sådant. Men lad os nu antage, at brevet *ikke blev sendt til USA men til Thurø*.

Krigen er slut. Tove Ditlevsen føler sig overbevist om at Michaëlis er vendt hjem. Hun tør derfor godt sende brevet til sit idol ’ud i det blå’. Men ringer så alligevel til Politiken og ber om hendes *danske* adresse. I så fald har brevet ligget og samlet støv i Bergmannhus i godt og vel 9 måneder. Karin Michaëlis rejste først til Thurø d. 15. juli, en uge efter sin ankomst til Danmark. Hun har haft meget at se til i disse dage og brevet fra Ditlevsen kan meget nemt være blevet glemt midt i de tumultagtige begivenheder, så at et svarbrev aldrig er blevet skrevet; et sådant er det i hvert fald ikke lykkedes at finde.

Men nu har Karin Michaëlis Selskabets ihærdige sekretær, Kirsten Klitgård, opdaget et brev fra Karin Michaëlis til Tove Ditlevsen, som næsten ligner et svar, skønt det næppe er det.

Det er ganske kort, men der er ingen tvivl om at de to digtere 'har fundet hinanden'; brevet er fra d. 08.11. 1947; Michaëlis roser sin unge beundrer til skyerne:

Kære Tove Ditlevsen

Uendelig mange Tak for Bogen, jeg fik af Dem og Agnes Henningsen. Det er pragtfulde Digte, og saa ligner de ingen anden i hele Verden. Jeg kan egentlig ikke forstaa, hvorfor jeg ikke skriver Digte, det synger ikke i mig, men jeg er jo fra en Tid, hvor Digte havde saa meget Kling og Klang og Rytme og ingen Sjæl. Deres Bestaar af Sjæl. Hvis De engang har Tid – og Lyst – kom saa ud til mig, men først fra ca 10 Dec, før er jeg ikke i Orden, saa kan vi faa os en god lang Passiar om det, der fylder os begge.

Jeg er saa glad for, at De foruden at være den, De er, ogsaa virkelig er slaaet igennem. Der er ikke en, som ikke taler om Dem i de højeste og smukkeste Toner.

Og tak, fordi De kan lide, hvad jeg skriver, eller i hvert Fald noget af det.

Deres beundrende

Karin Michaëlis

Der er to år mellem de to breve og Karin Michaëlis er i mellemtiden kommet tilbage til Danmark. Ditlevsen sender sin roman *Barndommens Gade* til Michaëlis; men Michaëlis takker for en digtsamling; det kunne være Ditlevsens *Blinkende Lygter*, der udkom i 1947; men vi ved det ikke. Michaëlis nævner Agnes Henningsen. Måske er det Agnes Henningsen, der har formidlet kontakten mellem Ditlevsen og Michaëlis. Ditlevsen og Henningsen har nemlig brevvekslet siden 1942; så når Ditlevsen i sit lange brev til Michaëlis skriver, at hun "aldrig før har skrevet til nogen Forfatter", er det ikke bogstavelig sandt. Hvad hun mener, må vel være at hun aldrig før har sendt et beundrende personligt 'fanbrev' til en forfatter.

Men det er temmelig påfaldende at Tove Ditlevsen d. 23. november 1945 ikke bare skriver sit fanbrev til Michaëlis, men *samme dag* også skriver til Agnes Henningsen og takker for dennes roman *Byen erobret*, som netop var udkommet. Man må formode, at der har været andre kontakter mellem Karin Michaëlis og Tove Ditlevsen i de forløbne to år. Men hvilke? Vi ved det ikke.

Hardy Bach

Note: kronologien i ovenstående følger Beverley Driver Eddys Hjertets kalejdoskop fra 2013

Karin Michaëlis skriver om musikere

Et brev til Karin Michaëlis

I december 1902 skrev sangerinden Charlotte Bournonville et brev med følgende ordlyd:

Fredensborg; 10-12-1902

Kjære Fru Michaëlis

Deres Muffe er desværre ikke her; havde De glemt den hos mig, vilde det have været et godt Varsel for, at De snart kom igjen; saaledes siger jo Overtroen.

Nu vil jeg glæde mig til Sommeren, saa maa vi fortsætte Bekjendtskabet, som jeg er saa glad over.

Jeg fandt Deres Artikel henrivende skrevet, men kun altfor god til at passe paa mig; men jeg kjender jo ogsaa altfor godt mine egne Mangler og Skavanker.

Mine Sødskende og Venner er begejstrede over Deres Artikel og siger, det er den bedste og smukkeste af dem alle; – saa nogen Lighed maa der vel være. Tak fordi De har opfattet mig saa venligt.

Unøiagtighederne er meget smaa, og der findes kun 2; min Søster, der som Barn var ved Balletten, var nemlig ældre end jeg, men knap 2 Aar; og da hun endnu ser meget godt ud og absolut ser yngre ud end jeg, saa finder jeg mig udmærket i Feiltagelsen. Saa har jeg heller ikke haft den Ære at optræde i Lillerød, derimod har jeg flere Gange gjort stormende Lykke paa Theatret i Asminderød kro!!

Hjertelig Hilsen fra Deres hengivne

Charlotte Bournonville

Hils endelig Fru Bendix¹, naar De ser hende. ---

1 Rigmor Stampe Bendix (1850-1923) var gift med Karin Michaëlis' klaverlærer i København Victor Bendix, og ligesom Charlotte Bournonville havde hun kendt H.C. Andersen i sin barndom. I 1918 udgav hun *H.C. Andersen og hans nærmeste Omgang*. Hun var redaktør af *Kvindernes Blad* 1898-1904.

Anledningen til brevet var en fødselsdagsartikel, Karin Michaëlis havde skrevet efter et besøg hos Charlotte Bournonville, der fyldte 70 år den 29. november 1902.

Hun var blevet hædret i flere aviser; der havde været fyldige artikler i *Dannebrog*, i *København* og i *Vort Land*, som fortalte om fødselsdagsbarnet og bragte citater fra reporternes besøg hos den livlige dame, der muntert og kærligt mindedes oplevelser i familien eller på scenen.²

Andre aviser havde notitser om fødselsdagen, og i Jyllandsposten meddeltes det, at kronprinsen og prinsesse Thyra dagen før var taget med toget fra København til Fredensborg og havde aflagt visit.

Hvem var Charlotte Bournonville?

Det var altså en kendt person, der fyldte år, men langt fra så berømt som hendes far, Det kgl. Teaters balletmester August Bournonville. Hun voksede op i et kærligt og inspirerende miljø. Ud over forældrene boede mormoderen og en moster hos familien, og en stor skare af kunstner-venner kom tit på besøg. Hendes "Erindringer fra Hjemmet og fra Scenen", udgivet i 1903, er en guldgrube af indtryk af mange af tidens koryfæer, men også af familiens tjenestefolk og upåagtede personer fra Det kgl. Teater. Charlotte og hendes søskende blev meget tvangsfrit opdraget og fik førstehånds kendskab til alle i omgangskredsen.

Charlottes storesøster blev balletuddannet af faderen, og det ville Charlotte også gerne. Da faderen ikke ønskede det, ville hun synge, og allerede som 9-10-årig fik hun sangtimer af komponisten Henrik Rung, der var syngemester på teatret. Men først 4-5 år senere blev det til rigtige studier i sang hos Carl Helsted og klaver hos Anton Rée.

Da hendes far engang instruerede balletter i Wien, var datteren med og tog timer hos Alexander Arleth, men den lærer, hun regnede som sin vigtigste, blev den følgende, Francesco Lamperti i Milano. Denne meget temperamentsfulde og bramfri lærer kunne skælde eleverne ud efter noder, men syntes godt om Charlotte og lod hende daglig høre på undervisningen af andre, også rutinerede sangere, der kom til Lamperti for at finpudse deres roller. Allevegne var hun så tit som muligt i teatret, og med den ballast og en velskolet stemme rejste hun til Paris.

Her gav hun nogle vellykkede koncerter og fik så gennem sin far et års engagement i Stockholm 1857-58, hvor hun stortrivedes med sine kolleger. Her fik hun lejlighed til at synge bl.a. den rolle, der blev hendes kæreste, Fides i Meyerbeers "Profeten", som hun i sin tid i Wien havde indstuderet med komponisten.

I det følgende år optrådte hun på operascener i Hamborg og Frankfurt a.M., og fra 1859 var hun ansat på Det kgl. Teater, hvor hun medvirkede både som sanger og skuespiller. Med kolleger både fra Sverige og fra Det kgl. Teater sang hun også ude i landets musikforeninger (f.eks. 1879 i *Brage* i Randers).

² Børge Janssen: Charlotte Bournonville, 1832 – 29. November - 1902 (*Dannebrog*, 29. November 1902).

C.H.: Charlotte Bournonville, 70 Aar, Minder og Navne (*København*, 29. November 1902).

C. Arctander: Et Besøg hos Charlotte Bournonville (*Vort Land*, 28. November 1902).

Efter debutrollen i København, Angela i "Den sorte Domino" af Auber, fulgte foruden Fides i "Profeten" en lang række andre operapartier, f.eks. Fatima i "Oberon" (Weber), Nancy i "Martha" (Flotow), Azucena i Verdis "Trubaduren" og Marcellina i "Barberen i Sevilla" af Rossini. Som skuespiller blev hun meget anvendt i vaudeviller og skuespil af Holberg, Hostrup og Heiberg. I alt blev det til ca. 60 roller, hvoraf den sidste var som Frk. Lundberg i Hostrups "Intrigerne".

Langvarig sygdom i benene tvang hende desværre til at tage sin afsked som 51-årig, i 1883.

Man kan dårligt tænke sig nogen, der var bedre egnet til at beskrive sangere, dirigenter, dansere eller skuespillere end Charlotte Bournonville. I hele hendes barndom og ungdom havde den verden foldet sig ud for hende. Hun var en god iagttager og prøvede at give et uhildet billede af de mennesker, hun beskrev. Da hun også var en generøs og munter personlighed, hvis form for humor var venlig og aldrig skarp, kommer læsere af hendes erindringer til at holde af hende.

Karin Michaëlis' fødselsdagsartikel

(*Kvindernes Blad*: Tillæg til "Nationaltidende",
"Dagbladet" og "Dagens Nyheder",
Onsdag den 26. November 1902).

Charlotte Bournonville

Ude paa Fredensborg Slot, i en af de stille, hvide Længer, bor Frøken Charlotte Bournonville.

Hendes Hjem er som en Have, der ikke kender Høst og Vinter. Bestandigt gror den herinde, Blomsterne vælder op uden nogen Tid at visne, Træerne breder sig, deres Skygger bliver lange – men i Skyggerne dufter de smaa Violer.

Lille, gamle, unge Have – Mindernes frodige Have!

Frøken Charlotte Bournonville er Gartner i den Have. Hun freder om sine Minder som ingen anden: derfor dør de aldrig, men lever om hende, med hende og i hende, til den Dag, hun selv bæres ud. Og da bliver hun ikke gemt nede i Kulde og Ensomhed, alle de varme Minder følger hende og bliver hos hende.

En Eftermiddag, da Luften stod fuld af Taager, saa alle Blade drev og alle Veje var vaade, kom jeg ud til Fredensborg Slot for at søge den gamle Frøken Bournonville.

Og jeg tænkte: det bliver sært at tale med en saa gammel, saa vildfremmed Dame, om hvem Du intet ved udover hendes skønne Navn.

Men straks jeg så hende, blev det mig klart, Damen var slet ikke gammel og slet ikke vildfremmed – det var helt, som havde jeg kendt hende og hendes baade længe og godt.

Der gives enkelte Mennesker, hvis Livsaften synes saa lys og fredelig, saa rig paa stille Glæder, saa ren og uden Vemod, at man ønsker sig det store Spring ind i Tiden og ønsker sig i deres Sted. Med unge Mennesker vilde man aldrig bytte, thi de har hver og een sine store Kvaler og Sorger, der kommer frem i visse Smil og visse Tonefald – men hos de gamle, hvor alt er gæret af og klaret til Bunds, der kan det hænde, at man synes, Ønsket om Bytte var værd at vove.

Og just overfor Charlotte Bournonville kom dette sjældne Ønske op i Tanken.

Jeg vidste ikke nok om Livet, der var gaaet forud, men jeg følte Freden, der lever i Nuet; den var stor og mild.

Den 29. Novbr. bliver Charlotte Bournonville 70 Aar. -- En Gang, den Tid vi unge nævner som "gamle Dage", regnedes 70 Aar som Støvets Alder, og de faa, der stred den forbi, gjaldt enten for Mærkværdigheder, eller ogsaa var de svage som Børn.

Men nu – nu regnes den Alder saa rimelig, nu regnes der med fire Snese Aar til dem, Lykken er god. Og den halvfjerdsaarige har Lov til at lægge Fremtidsplaner uden at behøve at sige, "om jeg lever den Dag i Morgen."

Frøken Bournonville l æ g g e r Fremtidsplaner, og hendes Dage slaar ikke til, saa ivrigt nytter hun Tiden ud.

Der var nu, for at nævne en "Smaating", en Italiensrejse, som det glade Fødselsdagsbarn satte øverst paa Ønskeseddelen – naturligvis gaar dette Ønske i Opfyldelse, hvorfor skulde det ikke det! Rundt om i Slægten er der Søsterbørns Børn, som snart kan voxe til og rejse med "Grandtante" til det varme Land, "wo die Citronen blühen".

Og indtil da har Frøken Bournonville nok at gøre med at sørge for, at Børnene kommer dygtigt i Theatret for at fange den Poesi, der for hende er den højeste. Og med sine Timer – Bournonvilles Datter vil rigtignok ikke afse sine Timer endnu, og der er ret mange Mennesker i vor Tid, som trænger til at lære baade det rene danske Sprog og det fremmede franske, som hun fødtes op med.

Ja, med Fransk fødtes Charlotte B. op, saaledes at hun som 10 Aars Pige kunde Hælfte af Corneilles Tragedier par coeur. Grunden var den, at hun vilde til Theatret, v i l d e.

"Naar Du bliver 12 Aar, skal Du faa Lov til at spille Trine Rar", lovede Faderen, men mente det ikke og holdt det ikke. Dette var en af de bitre Skuffelser, som hører Barnetiden til.

Charlotte sang, og Charlotte dansede. Til Balletten, hvor hun oplærtes, vilde Faderen ikke have hende, da den yngre, meget smukke Søster alt var bestemt for denne Kunststart.

Til Operaen maatte hun ikke heller sætte sin Lid, da Faderen ikke stoledes paa Stemmen og mindst af alt vilde have hende oplært til noget, der maaske hverken gav hende Ære, Glæde eller Midler til at existere.

Ventetiden var saa lang, saa lang.

Charlotte kortede den ved at spille Tragedier med sine smaa Venner og Veninder – med en Lidenskab og Alvor, der kaldte Latteren frem hos alle voxne og erfarne Tilskuere.

Desuden oplærtes hun med Fader Holberg, som Bedstemoderen, "den elskelige", læste ofte og gerne – paa Svensk!

Bedstemoderen var selv svensk. Lille Charlotte kunde lide at skulke sig en lettere dagelang Sygdom til bare for at have Bedstemoderen og Holberg inde ved Sengen.

Lille Charlotte blev voxen og kom ud at rejse, hendes Stemme blev prøvet og fundet god. Heldet var med hende.

I Paris, hvor det dengang (som nu) var saare svært for Debutanter at faa Lov til at optræde, blev hun med en Dags Varsel engageret i en sygemeldt Sangerindes Sted. Det var ved en stor Koncert, der skulde gives. Hjertet hoppede i Livet paa hende af Glæde, da hun blev spurgt, om hun vilde overtage Partiet og hun udjublede sit "Ja" – Men Læreren,

som stod ved Siden, dæmpede hende ned ved at nappe hende i Armen og højt sige:
"Frøken Bournonville vil gøre Dem den store Tjeneste at redde Forestillingen!"

Man maatte ikke lade saa forhippet! –

Forestillingen forløb saa gunstigt, at hun fik Tilbud fra Stockholm og blev engageret til Operaen der for Sæsonen 1857-58 med en efter de Tider endog ypperlig Gage.

Men hendes Læremestre var ogsaa blandt Tidens mest fremragende.

Selve M e y e r b e e r indstuderede Partiet "Profeten" med hende. Af hans Lovord gemmer hun især paa et af de første: "Vous êtes de bonne race, vous!"

Paa Gennemrejsen til Stockholm gav hun en første Koncert i København. H ø e d t spurgte nogle Dage forud i Spøg: "Vil De sælge mig Overskuddet for 800 Kr.?"

Hun lo.

Men Overskuddet blev mere end 1000 Kr. Hvor forunderligt, naar man ved, at Nutidens debuterende Sangerinder altid lægger for med Underskud.

I Stockholm gik alt vel, men der var kommen Flyvelyster i den unge Pige. Hun vilde ikke lade sig binde, men drog paa Gæstespil her og der, bl.a. i Hamborg og Frankfurt.

I 1859 knyttedes hun til den danske Opera – Debut'en var Angela i "Den sorte Domino". Lehmann har gjort en henrivende lille Tegning af hende i Debutrollen. I fire og tyve Aar sang og spillede Charlotte Bournonville her, hendes Roller var mange, somme store, andre smaa.

Saa kom der trange Aar, hvor en Sygdom i Benene truede hende med fuldstændig Lamhed. "Lægerne sagde, det var en Nervesygdom – men jeg har ingen Nerver, det er netop derfor jeg kom mig og derfor, jeg er saa rask og ung!"

Det lange Sygeleje, den endnu længere Rekonvalescens tvang hende til at tage Afsked med de elskede Bræder.

Det er nu nitten Aar siden – og endnu er al hendes Attraa Scenen.

Med mild og fin Ironi fortæller hun, at hun da rigtignok ikke helt har svigtet Bræderne, men er optraadt nu og da – i Hillerød og Lillerød og Helsingør og andre saadanne store Byer!

Endnu regner hun det for intet at tage til København, gaa i Opera og køre hjem med sidste Tog. "Gudskelov, det kan man da tre Gange om Ugen!"

- - - - -

Det kniber at faa Frøken Bournonville til at tale om sig selv, og sker det, bliver det kun i smaa letglidende Paranteser. Den store Fader, den fine, begavede Moder, de Mænd og Kvinder, som nu er døde, men hvis Navne stadigt staar i Glorie - dem vil hun tale om, dem er det, som deler Ensomheden med hende.

Der er Thorvaldsen, der er Parret Jerichau, der er Jenny Lind, som for længe, længe siden sang Morgenbøn med hende, der er Oehlenschläger, Høedt, Michael Wiehe – dem alle, dem alle.

Rundt om hænger Tegninger, Malerier og Raderinger, som er Mindegaver fra Kunstnerne til Kunstneren, i Moderens Album har Digterne skrevet Oder til hendes Skønheds Pris og til hendes Hjertes Godhed.

I de høje Vinduesnicher er Billede ved Billede af Kongefamilien – alle med hjertelig Paaskrift. Aldrig forsømmer de at gæste hende, naar Hoffet er paa Fredensborg, ogsaa de lever med i hendes Tanker.

I Stuerne er mange, mange grønne Planter og Bøger i en Overflod – nej ikke i Overflod, men i velsignet Mængde.

Hvor skulde vel Tiden kunne falde hende lang, her, hvor Fader, Moder, gammel Slægt og ny Slægt, bor hos hende? For hende gaar Tiden ikke langsomt, men lykkeligt, og hun ved at følge med den:

Scholanders Billede staar i Vinduet, mellem Billeder af smaa yndige Søsterbørnsbørn. Med Beundring saa hun den lille G e n é e³ danse og sagde træffende: "Pressen dadler hende, fordi hun ikke har Mimik, men hun agerer jo Dukke, kun Dukke (i Coppelia) og k a n eller s k a l en Dukke have Mimik, om jeg maa spørge?"

Mørket faldt paa, og man hørte Taagedryppet fra Træerne ude i den store Park. Charlotte Bournonville fulgte sin Gæst paa Vej til Stationen. Vejen gik gennem den lange Allé, Sukkenes Allé, -- og Frøken Bournonville blev ved at fortælle om sin Fader, om Ingemann og Michael Wiehe, medens det dryppede fra alle Blade, medens Efteraaret græd.

Lykkelige Alderdom med det unge Sind.

Karin Michaëlis.

En dygtig begynder

Da Karin Michaëlis skrev denne fødseldagshilsen til den 70-årige Charlotte Bournonville, var hun 30 år. Hun besøgte en kvinde, der var mere end dobbelt så gammel som hun selv, og hun havde aldrig hørt Charlotte Bournonville synge. Hun kendte ikke sangerindens stemme og antagelig heller ikke mange af de operaer, hun havde optrådt i. Det ville ikke ligne Karin Michaëlis at researche ret meget, så i modsætning til sine journalistkolleger nævner hun kun to af de operaer, Charlotte Bournonville havde sunget i på Det kgl. Teater, "Den sorte Domino" af Auber og Meyerbeers "Profeten".

Morsomt nok skriver Karin Michaëlis, at Charlotte Bournonville har indstuderet partiet "Profeten" med komponisten, men det parti, hun sang i den opera, hedder Fides, profetens mor. Charlotte Bournonville er altfor elskværdig til at påpege denne lille fejltagelse i sit takkebrev.

Men man må sige, at Karin Michaëlis gør en dyd ud af nødvendigheden, idet hun filosoferer udførligt om alder versus ungdom, for hun gør det på en så engagerende måde, at hendes forestillinger om at bytte alder med sangerinden stemmer læserne positivt over for den ældre kvinde, der helt tydeligt er lykkelig i sin livsaften.

1902 var det år, Karin Michaëlis var slået igennem. De to små romaner "Barnet" og "Lillemor" var blevet store succes'er. Som forfatter kunne Karin Michaëlis nu føle, at hun beherskede sin metier, så i stedet for at skrive en fødselsdagsartikel, som "man" plejer, formede hun sin frit og poetisk.

Hun bruger novembervejret som en ramme, der får selve billedet til at fremstå som en varmende modsætning. Portrættet af den ældre kvinde, hvilende trygt i sine minder, stadig aktivt interesseret i alt teaterliv, i kontakt med familiens unge, formidler en sympati og en beundring, som forplanter sig til læserne.

Med let hånd strøs nogle oplysninger ud hist og her: om uddannelse hos nogle af "tidens mest fremragende" lærere, koncerter i Paris, debut, tiden i Stockholm etc.

Det ville være oplagt at skrive, at sangerinden var alt eller mezzosopran, at fremhæve flere roller for at vise spændvidden af hendes virke, eller at benytte Charlotte Bournonvilles bolig på

3 Adeline Genée, f. Anine Margrethe Kirstine Petra Jensen (1878-1970) blev i 1895 solodanser ved Den Kongelige Ballet og fik fra 1897 en stor karriere i England og USA, med turnéer i Australien og New Zealand. Efter oprettelsen af *Royal Academy of Dancing* i London 1920 var hun dets præsident 1920-54. Hvert år afholder akademiet, på forskellige steder i verden, en fornem konkurrence for unge dansere, The Genée International Ballet Competition.

Fredensborg slot som afsæt til at fortælle om familiens tilknytning til stedet, fra dengang farfaderen, danseren og balletmesteren Antoine Bournonville, var blevet tildelt fribolig på slottet.

De øvrige fødselsdagsartikler bringer diverse små historier og morsomme anekdoter om faderen eller nogle af de mange kunstnere i omgangskredsen. Karin Michaëlis koncentrerer sig helt om hovedpersonen og giver i stedet en impressionistisk skildring af mødet med en indtagende ældre dame.

For en nutidig læser ville det måske være rart at lære miljøet bedre at kende, men som man ser af takkebrevet, syntes Charlotte Bournonvilles venner og søskende, at netop denne artikel var den bedste. Måske fordi de så den som et lille kunstværk i sig selv.

Et sangerbrev 25 år senere, i 1927

(oversat fra tysk)

Härnösand 22. september 1927

Kæreste Karin

Jeg ville være så taknemlig, hvis De ville sende Deres sensationelle artikel, der skaffede mig fulde huse i Mellemeuropa, til en stor Københavneravis eller et tidsskrift i København, da jeg giver koncert der d. 23. november og med Deres og Guds hjælp absolut vil have folk til at komme.

Hvordan var der i Grundlsee⁴? Jeg hører fra Dian, at De talte så venligt med ham. – Mit faderhjerte svulmer af stolthed. Vi rejser rundt i det nordligste Sverige. Min eneste trøst i dette zigeunerliv er Fritz⁵. Har lige skrevet et brev til Genia.

De allerhøjest hjerteligste hilsner og tak

Deres Helge Lindberg

4 Navnet på en sø (ca. halvt så stor som Furesøen) og et lille feriested ved søen, beliggende i en dal i Steiermark omgivet af høje bjerge. Mange kendte mennesker, bl.a. Siegmund Freud, Arthur Schnitzler og senere Herbert von Karajan, har tilbragt deres sommerferier i de smukke omgivelser. Der købte Eugenie Schwarzwald (Genia) 1920 Pension Seeblick, et til at begynde med ret forfaldent hotel, hvor hun i juli-august fra da af samlede sine venner, efter at deres tidligere samlingssted, Topolschitz, var tilfaldet Jugoslavien ved fredsslutningen efter Første Verdenskrig (nu Topolšica i Slovenien).

5 Helge Lindbergs anden hustru Friederike.

Den finske sanger

Helge Lindberg (1887-1928) var meget alsidig. Hele hans sangeruddannelse foregik i udlandet (München og Venedig), men forinden havde han kortvarigt studeret violin på Helsinkis musikkonservatorium, gjort sig gældende som bryder på topplan og fået brækket næsen som bokser. Han kunne spille klaver godt nok til at improvisere i polyfon Bach-stil. Sideløbende med sit virke som operasanger og sanglærer i Stuttgart udviklede han desuden sit talent som billedhugger (hos Ulfert Janssen). Han besad også et usædvanligt sprogøre, der satte ham i stand til at synge på tolv sprog, i nogle tilfælde endda på dialekt.

Hans basbarytonstemme var af naturen ikke særligt velklingende, men ved utrættelig øvelse, inspireret af intensiv lytning til grammofonplader med tre af tidens største sangere, russeren Fjodor Sjaljapin og italienerne Mattia Battistini og Enrico Caruso, lykkedes det at opnå en vid palet af udtryksmuligheder. Den finske pianist Kosti Vehanen, der akkompagnerede ham i nogle år, beretter i en lille erindringsbog om Lindberg⁶, at sangerens stemme kunne være ”smeltende” blød i Schumanns *Dichterliebe* og ”skærende skarp og ironisk” i nogle sange af Hugo Wolff. Lindberg var intelligent og yderst kritisk i sit tekstvalg; han accepterede ikke dårlige tekster, så kunne musikken være nok så smuk.

Ved sin første koncert i Skandinavien i 1913 fik Lindberg kritik for ikke at synge rent og for ufærdig klang, og heller ikke ved debuten i Wien i 1919 var stemmens kvaliteter overbevisende. Det var derimod fortolkningen. Hvad der igen og igen fremhæves i anmeldelser, var Helge Lindbergs fængslende måde at formidle sangenes budskab på.

Få år senere kunne anmelderen Hugo Seligmann i *Politiken* prise Lindbergs sangkunst: ”Det er belcanto’ens skole i dens største fuldkommenhed, dens videste udfoldelse”. Koncerten i Tivoli havde overvældet anmelderen: ”Han stod som et stykke skulptur og hentede det hele ned fra himlen”⁷. Lindbergs evne til at synge lange tonerækker uden at trække vejret imponerede både anmelderne og publikum, især i arier af Bach og Händel. I en arie fra en Bach-kantate om luftens hersker Æolus kunne Helge Lindberg næsten virke som guden selv.⁸

Han sang ofte lieder af Schubert og Schumann, derimod ikke af Brahms, men mange af Mahler og Hugo Wolff, hvor hans mangefacetterede fortolkningsevne kom til sin ret. Af sit hjemlands komponister sang han naturligvis Sibelius, men også tit den unge, næsten ukendte Ylvö Kilpinen, der nåede at skrive lige så mange sange som Schubert, over 600.

Men det oplevede Helge Lindberg ikke. Kun 40 år gammel døde han i Wien af en voldsom influenza. Her havde han boet de sidste 9 år, undtagen om sommeren, som han tilbragte på en lille ø i den finske skærgård, Sandskär.

I det sidste årti var hans karriere gået stejlt opad. Han gjorde lykke i storbyer som Paris, Berlin og London, fik op imod 200 engagementer om året, rejste på Europa-turnéer og havde kontrakt på en turné i USA, som han ikke nåede at indfri. Et tegn på hans berømmelse var, at han i København

⁶ ”Mästarsångaren Helge Lindberg, Personliga minnen”, Holger Schildts förlag, 1929, s. 12.

⁷ Hugo Seligmann, cit. i Kosti Vehanens bog, s. 83.

⁸ Anmeldelse af Gunnar Hauch af koncert i København, cit. i Kosti Vehanens ovenfor nævnte bog, s. 30f.

flere gange sang i Odd Fellow Palæets store sal; ældre koncertgængere vil huske, at kun store navne gav koncerter her.

Når der ind imellem lød kritik, gik den især ud på, at Lindberg brugte sin dramatiske evne for meget. Som eksempel kan tjene en anmeldelse af en koncert i Stockholm i *Dagens Nyheter* 18.11.1927, skrevet af P.-B., den svenske komponist Wilhelm Peterson-Berger, som selv har komponeret mange sange. Han skrev, at Helge Lindbergs stemme i stille, langsomme og alvorlige sange stadig "fremstår i al sin glans", men at mange andre sange ikke virkede naturlige, men blev teatralisk overnuanceret. Han brugte flere gange ordet "tillgjord", skabagtig, i sin nekrolog den 4. januar 1928 tilmed ordet "hysterisk".

Måske har Peterson-Berger været lidt ondskabsfuld, evt. irriteret over, at Lindberg ikke tog hans sange på programmet. Hvem ved? Han var en frygtet kritiker.

Politiken bragte samme dag en nekrolog af Axel Kjerulf, som måske giver en antydning af, at Lindberg kunne have sine kanter ("dette mørke og særprægede menneske", "et sind, der var stridigt og stærkt"), men som i øvrigt er en fuldtonende og hjertelig hyldest.

Lidt komisk virker en strid i 1924 mellem Helge Lindberg og den svenske organisation STIM, der opkræver afgifter til komponisterne af fremførte kompositioner. Lindberg fandt det aldeles absurd, at han skulle betale noget; komponisterne skulle da være glade for, at han, en internationalt kendt sanger, opførte deres værker.

En, der kendte ham indgående, hans akkompagnatør Kosti Vehanen, er måske det kyndigste vidne om Lindbergs kunst og personlighed. Han er fuld af beundring for det, Lindberg kan med sin stemme, for hans menneskekundskab og fortolkningsevne, hans intelligens og omfattende viden om litteratur og kunst. Men Vehanen har igen og igen oplevet Lindberg som en diktatorisk og hensynsløs samarbejdspartner, og man forstår, at det altid er Vehanen og hustruen Friederike, der må sno sig for at undgå voldsomme sammenstød.

Den "sensationelle" artikel

Karin Michaëlis: Dieser Helge Lindberg)

(*Neue Freie Presse*, Wien, den 12. September 1926).
(oversat fra tysk)

Ham der Helge Lindberg . . .

Der er navne, man bare behøver at sige, så bliver sale fyldt til sidste plads, det kan snestorm, jordskælv eller tredive grader i skyggen ikke lave om på. *Casals* er sådan et navn for celloens vedkommende, *Ysaye* for violinspillet, *Lindberg* for sangens.

Ham der Helge Lindberg . . .

I det øjeblik, jeg skriver dette, svømmer fyren enten om i vandet eller spankulerer splitterneøgen i sandet på den lille ø, som Vorherre kylede ned i den finske skærgård som sangerpris for toner, der fik det til at løbe varmt og koldt ned ad ryggen på ham. På den gamle gud selv og på alle hans unge engle, der ifølge folkevisen slår kolbøtter.

Altså, øen ligger mellem de finske skær. Hvis man har lyst, kan man bare låne, leje eller købe en båd, sejle derhen og gå for anker i nærheden af øen, for at nyde en gratis koncert på omkring seks dagtimer og fire nattetimer. For når den lange fyr ikke lige bruger munden

til at proppe mad i eller til at erklære sin kone sin kærlighed – bemeldte kone er tynd som en synål og har øjne som to fuldmåner – eller når han ikke tilfældigvis er ved at fortælle dårlige vittigheder (eller kommer med åndrige visdomsord), så . . . ja, så synger han. Ligesom en kanarieugl fra Harzen, en af de ægte. Den kan simpelthen ikke lade være, i hvert fald ikke, når solen skinner og dens bur er forsynet med vand.

Helge Lindberg rejser hvert år op til øen i sit hjemland for at nyde de lyse nætter og de lange sommerdage, for at hengive sig til dens trylteri. Man kan jo ikke gå rundt uden tøj i storbyerne, heller ikke på de mondæne badestæder. Men på sin egen ø kan man gøre, hvad man vil. Og det gør Helge Lindberg.

H a m d e r H e l g e L i n d b e r g . . .

Han er huslig. Som han da kan fange torsk til middagsmad! og skrabe kartofler! så hans lille kone ikke skal få snavsede fingre. Som han da – det tiltror jeg ham i hvert fald – kan flikke en flænge i et jakkesæt, han skal have på, når han venter besøg af hoffet. Og han synger til det hele! Synger, når han står ved havet i en stærk storm, og synger, når han – sulter sig. Det gør han nemlig også. Det er nu engang en fiks idé hos ham. Og når man synger, hører man ikke mavens sørgemarch. Man kan som bekendt ikke opfatte to melodier samtidigt. Hvis ikke han er optaget af de ovennævnte aktiviteter, eller morer sig med at rulle rundt i sandet, så danser han. Danser de allernyeste danse med sin kone *Fritze*, der er bøjelig som en lommekniv. Bare det syn er en rejse værd til den finske skærgård.

Hun danser som en elverpige, han som en ung og meget langbenet gud. Han kunne syngende gå ud til en stime hundesultne hajer, og de ville tage fat i halefinnen på hinanden og danse rundt i ring. Hvis en grammofoon kommer i nærheden af Helge Lindberg, holder den øjeblikkelig op med at spille jazz og akkompagnerer de toner, han slynger ud i verdensrummet.

Man kan blive så sur på ham, at man får lyst til at trække træer op med rode og prygle ham med dem. Der skal skarp lud til skurvede hoveder, og en almindelig spadserestok ville han anse for at være en grannål, der kilder. Han kommer ikke til tiden. Undtagen, når det drejer sig om en koncert. Han lover, for så at bryde sit løfte. Han er lunefuld. Forkælet. (Slå op i et kommende leksikon under: F r i t z e). Han er også behagesyg og har en bunke andre laster, som jeg slet ikke vil opregne her. Men som s a n g e r er han, hvad Casals er på celloen: uforlignelig. Han kan ikke sammenlignes med noget eller nogen. Fordi han er uden for sammenligning. Isoleret.

* * *

En Helge Lindberg blev født. Hvor? Et eller andet sted i Finland. Hvordan var han som barn? Det ved jeg ikke – og ved det alligevel. Jeg ser ham ved vintertid gå på sine stylteben gennem Finlands skove, medens sneen falder og falder. Han lytter til sneens og stjernernes og granernes sang. Lytter og prøver at efterligne den. Men han kan ikke. Kan kun hyle, så det lyder som skræmte dyr . . .

Så opgiver han det. Men han suser på ski gennem vinterens stilhed, svømmer i sommerlys om kap med ål og forel. Han slæber sig gennem skolen, kommer i mange slagsmål – har flere venner. Men alt i ham er musik. Når båden skærer gennem vandet, hører han hele symfonier under kølen, når han ligger i græsset, lyder det som orgelspildernede, hvor rødderne suger saft fra jordens rislende kilder.

Alt er musik. Og en dag ved han, at han er født til musik, bestemt til musik. Kun til musik. Han vil ud og erobre verden. Verden venter jo kun på at blive erobret af ham.

Sådan tænker han.

* * *

Og årene går.

I Stuttgart sidder der en mand og giver undervisning i sang og klaverspil. Han er stadig ung, men træt. Den store ørns vinger er blevet stækket. Livet har tvunget ham ind i et bur, og hans vinger har fået sår af at slå imod dets jernstænger. Helge Lindberg . . . sanglærer i Stuttgart . . . !

Foreløbig kom han ikke videre.....Men en dag fik Vorherre i sin himmel øje på ham og sagde til sig selv: Ved Gud, det går ikke længere! Det står ikke i stjernerne, at manden dernede i Stuttgart skal hente toner ud af struben på andre – han har nogle siddende i sin egen. Jeg har noget i baghånden til ham!

Når Vorherre for alvor har sat sig noget for, gennemfører han det altid.

Helge Lindberg pakker sin kuffert og flytter til Wien. Nu vil han prøve selv at blive sanger. Denne gang skal det lykkes, om han så skal trække tonerne ud af halsen med en fiskestang. Han har ingen stemme, han har bare en uforlignelig sangkunst, en ligefrem vanvittig *looping the loop* halsbrækkende sangkunst. Det er da i hvert fald noget.

Jeg har en gang tidligere skrevet noget om hans første koncert i Wien, men det gør ikke noget, det har man glemt. Det var dengang man hverken havde lys eller varme. Man måtte ikke spille penge på overflødige ting. Konserter var overflødige. Men en dame lejede en sal for egen regning – til et indbudt publikum. Det var tilladt. For disse firehundrede mennesker sang Helge Lindberg for første gang offentligt.

Ingen af os, der var til stede, glemmer den aften. Hver sang blev ny. Vi havde aldrig hørt den før. Et underligt menneske stod deroppe og sang. Han lignede lidt en groft snittet figur af træ, og lidt en undvegen straffefange. Øjnene lå dybt, dybt inde i deres huler. Håret var raget af, som om det var blevet hængende i en beghætte.⁹ Hans alvor var trykkende, skræmmende. Men han sang Uden stemme eller med stemme. Måske med noget

mere stemme end W ü l l e r. Det var ikke en C a r u s o s smeltende klang, ikke S j a l - j a p i n s fylde. Der var noget andet, noget inderligt, der fortryllede os og trængte ind i rygmarven (den lader til at være en slags sparekasse til vidunderlige indtryk).

Vi lykkelige, som var inviteret, talte jo senere om denne sælsomt gribende aften. Det var bare en skam, at manden ikke havde en noget større og smukkere stemme! Men blot denne uforlignelige sangkunst.

Med støtte i denne sangkunst drog Helge Lindberg, efter et ret kort selvstudium i Wien – eller rettere Semmering¹⁰ -- gennem Europas store byer. Hans ry løb i forvejen. Alle vegne var der fuldt hus. Alle vegne måtte han synge igen og igen. Overalt samme forundring, samme henrykkelse. I begyndelsen sang han (kun) på 5-6 sprog, men hans sprogkundskaber voksede i takt med de videre rejser. Nu synger han, så vidt jeg ved, på femten sprog, han har altså sunget i femten lande. Det siges, at hans udtale er et mirakel for sig.

Men da det var kommet så vidt, at verdensberømte sangere kom langvejs fra for at bønfalde ham om at give dem et par timer i åndedræsteknik og andre kunststykker på det sanglige område, kom Helge Lindberg på den tanke, at der egentlig ikke var noget, der forhindrede ham i også at gøre sin egen stemme fortryllende, smeltende, sansebedårende. Ja, hvorfor ikke? Han havde jo Vorherre i ryggen, hvorfor skulle det så ikke gå? Vi andre har vænnet os til den mening, at en stemme er noget, man bliver født med, og at det ikke hjælper noget at sige: fra nu af vil jeg kunne synge!

9 (Ordbog over det danske sprog): en med beg bestrøgen høtte, som trykkedes fast paa hovedet af den, der havde skurv, hvorpaa hætten, naar beget var tørret, blev revet af med et ryk (idet patienten sprang ned fra en stol oln.) for samtidig at fjerne saarskorpen.

10 Smukt feriested i bjergene SV for Wien.

Helge Lindberg gav sig igen til at lokke sin stemme frem. Og begavet, som den var, forstod den hans lokkende kalden og kom frem fra alle hjørner og gemmesteder i hans lange krop. Ja, endda fra hans storetå. Han arbejdede med tonerne, til hele personen var heltetenor eller baryton eller bas – som det nu passede ham. Stemmen voksede som en snebold, der bliver til en lavine, som et vindpust, der svulmer op til en orkan.

Og når Helge Lindberg nu står på podiet, tror man tit ikke sine egne to menneskeører. Han synger alt. Kort sagt alt. Vil I høre koleraturer som hos en nattergal, så bare sig det. Ønsker I at høre kulsort bas, så forlang det, og Helge Lindberg trækker basbasunen frem. Han synger, som man forestiller sig Moses, da han forkyndte lovens hellige tavler for alt folket. Han synger, som hyrden lokker sin lille, yndefulde hyrdinde, smægtende, kærtegnende, munter . . .

Ja, ja, ham der Helge Lindberg . . .

Men nu er Amerika ude efter ham. Og hvis han først er derovre, står vi med en lang næse. Amerika er stort, og han er nysgerrig. Han må udforske alt og se alt. Men endnu er han her. Sidder deroppe på sin ø, indtil efterårsstormene blæser ham mod syd. Så tager han ud på sin store europæiske turné. Måske den sidste. Jeg har foreslået ham, at han *den næste gang* skal opføre sig menneskevenligt og ikke kun tage til storbyerne, men også til byer, der ligger lidt af sides og ikke er vant til, at store stjerner lyser hos dem. Netop disse byer skal have chancen for sådan en oplevelse. Der hvor mennesker lever langsomt, tænker langsomt.

Jeg har skrevet disse linjer for at gøre de små byer opmærksom på ham. De store skal nok indfinde sig af sig selv.

Der var engang, hvor vi alle kunne have hørt Caruso, og det, medens hans stemme besad sin højeste glans. Men vi indså ikke, at det rette øjeblik var kommet. Og så . . . så var det for sent.

Thurø, september 1926
Karin Michaëlis

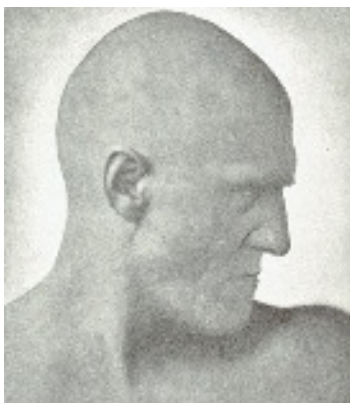
En dreven skribent

Det er ikke svært at forstå, hvad der fik Helge Lindberg til at bede Karin Michaëlis om at sende denne artikel, som hun havde skrevet året før, til danske aviser. Den havde vist sin nytte for ham i nogle centraleuropæiske lande, og nu gjaldt det om at gøde jorden i København.

Der havde han givet koncerter i 1922-1924 (hvor han også havde optrådt i mindre byer i Jylland), men efter et par års fravær ville en fanfare fra Karin Michaëlis' pen være gavnlige.

Hvad anledningen havde været til at skrive artiklen i *Neue Freie Presse*, vides ikke med sikkerhed, men det var ikke første gang, Karin Michaëlis var gået i brechen for den finske sanger.

Allerede i 1922 kunne man den 15. oktober læse en artikel om ham af Karin Michaëlis i *Verden og Vi* som forskræp til en koncert i København. Deri beskrev Karin Michaëlis ham som noget af en vildmand, ”der efter sit Ydre at dømme godt kunde have tilbragt nogle Aar i Tugthuset uden derfor at være bleven synderligt forbedret.”

Han præsenteredes som en kronraget kæmpe med en glubende appetit og overvældende fysiske kræfter. Iflg. hende havde den schweiziske maler Johannes Itten fortalt, at Lindberg "ikke blot spillede [...] Klaver saa godt som *Busoni*, men formede i Ler saa godt som *Rodin* og var adskilligt stærkere end salig *Samson*." Måske har han ikke formuleret sig helt sådan, sprogtonen tyder snarere på Karin Michaëlis.

Muligvis er artiklen i *Neue Freie Presse* et resultat af en henvendelse fra Helge Lindberg, i et brev fra Sandskär:

Sandskär 6. August 1926

Kära Karin Michaëlis

Får jag påminna Er om Ert förtjusande löfte, att skriva något uppseendeväckande över mig i de danska tidningar. Min impresario Vilhelm Lang i Odense arbeta på att samla engagement, jag är övertygad om, att jag med Eder literera hjälp skulle få ett dussin till.

Har Ni haft en härlig sommar? Komma vi att träffas i Wien i vinter? Vi är bruna för tillfället och insaltna av vatten och lycka.

Önskar Er allt gott och jag hälsar Eder
hjärtlig från Fritzi och mig.

Helge Lindberg

Der lader ikke til at findes en artikel på dansk som svar, så det kan tænkes, at ”Dieser Helge Lindberg...” evt. kan være ment som Karin Michaëlis’ forsøg på at skaffe Helge Lindberg presseomtale i flere lande end bare Danmark.

Og hvorfor skulle hun hjælpe Helge Lindberg?

Fra 1919 var Helge Lindberg indgået i den store skare, der besøgte Eugenie Schwarzwald i hendes hus i Wien, og fra 1920 deltog han i de festlige sommermåneder i Pension Seeblick ved Grundlsee.

Både Eugenie og Karin Michaëlis var fascinerede af den atletiske finne. Genia gav en ret begejstret skildring af ham i en artikel 1920¹¹ og blev ved hans død fuldstændig bragt fra koncepterne¹², og i 3. bind af *Vidunderlige Verden* skrev Karin Michaëlis senere om ham og hans bratte død med beundring og deltagelse.¹³

Den lille antydning i ”Dieser Helge Lindberg ...” om, at Helge Lindberg var lunefuld, og at det kunne gå ud over hans kone Friederike, fæster man sig som læser ikke ved, da den er holdt i en muntert drillende tone. Eller måske synes man, at sangeren bliver yderligere interessant ved at have nogle nykker.

Skildringen af Helge Lindbergs opvækst og karriereforløb bliver formet som et eventyr om den lille, viltre dreng i naturen og hans videre skæbne, hvor der dukker forhindringer op, der overvindes på nærmest mirakuløs vis (Guds indgriben eller en *deus ex machina* i form af en mæcen i Wien).

Den mellemliggende periode inden gennembruddet, tiden som sanglærer i Stuttgart, males i dystre farver, en prøvelse, sangeren naturligvis overstår med glans, så han som en anden Orfeus endda kan betvinge vilde dyr med sin sang. Eventyret ender lykkeligt med, at han nu står med en kontrakt i lommen på koncerter i USA, et tegn på den ultimative succes.

Og eventyrets morale er: skynd jer hen at høre Helge Lindberg, engagér ham, inden det er for sent! Set i bagklogskabens lys lyder artiklens afsluttende ord profetiske. Halvandet år senere var det for sent.

Det er åbenlyst, at Karin Michaëlis gør reklame for Helge Lindberg, og at Helge Lindberg opfordrer hende til det. *Må man det?*

Når man sidder i en fast stilling eller med en god pension, kan det synes usmageligt. Men Karin Michaëlis har vidst ligeså godt som Helge Lindberg, at en selvstændig kunstners lod er usikker. Kunsten er en vare, der skal sælges. Ingen siger noget til, at der reklameres for biler, vin, huse eller møbler, tit i blomstrende vendinger, og hvordan får man folk til at købe billetter til en koncert? En vis grad af påvirkning er nødvendig, fra nøgterne facts til forskellige grader af lovprisning.

I sin iver for at vise, at Helge Lindberg er noget særligt, griber Karin Michaëlis til sammenligninger med andre kunstnere, dels sangere, dels instrumentalister.

Den spanske cellist *Pablo Casals* (1876-1973) havde hun hørt i Wien i marts; han var da for længst berømt som tidens største cellist og fortsatte sin glansfulde karriere endnu i årtier.

I det første halvår af 1915, hvor Karin Michaëlis boede i London sammen med sin anden ægtemand, Charles Stangeland, havde hun med begejstring overværet to koncerter med den belgiske violinist,

11 ”Helge Lindberg aus Helsingfors”, *Neues Wiener Tagblatt*, 14. sept. 1920.

12 Deborah Holmes: *Langeweile ist Gift. Das Leben der Eugenie Schwarzwald*. Residenz Verlag, 2012, s. 285; Renate Schreiber (Hg.): *Es geschah in Wien, Erinnerungen von Elsa Björkman-Goldschmidt*, Böhlau Verlag, 2007, s. 70.

13 *Lys og Skygge*, s. 49-51.

Eugène Ysaÿe (1858-1931) i Albert Hall. Fra omkring 1890 havde han været violinspilletets ukronede konge, der havde betaget sine tilhørere med uforlignelig nuancerigdom og poetisk sødme. Selv i den kritiske violinpædagog Carl Fleschs øjne overtraf han i sine bedste år alle andre violinister¹⁴. César Franck skænkede ham sin violinsonate som bryllupsgave; den var komponeret til ham og er en af violinlitteraturens perler.

At bruge Ysaÿe som et billede på kunstnere, der fyldte koncertsale, var i 1926 imidlertid ikke længere nogen god idé. Da var hans bueføring allerede for længst blevet så ustabil, at hans koncerter kun gav et tragisk genskær af fordums storhed. Talende er overskriften på Hugo Seligmanns anmeldelse i 1924: ”Størsteviolinistens Svanesang”.¹⁵

Af de nævnte sangere kendes den tyske tenor *Ludwig Wüllner* (1858-1938) nu kun af få, men i sin tid var han et stort navn, omend han på lignende måde som Helge Lindberg kunne dele vandene. Hans sang udmærkede sig ikke ved skønhed, men ved en fascinerende udtrykskraft. Brahms syntes, at hans sange i Wüllner havde den bedste fortolker, og det var Brahms, der rådede ham til at forlade sit virke som skuespiller og helt hellige sig sangen. Hans faste akkompagnatør, Coenraad V. Bos, så Wüllner som den sanger, der nåede højest i at udtrykke teksternes dybeste mening.¹⁶

Den italienske tenor *Enrico Caruso* (1873-1921) var verdenskendt for sin stemmes overvældende klangskønhed. Hans syngemåde blev efterlignet af yngre sangere som Benjamino Gigli og Mario Lanza, men ingen af dem nåede den ægthed, Caruso forlenede sine operaroller med.¹⁷ Karin Michaëlis havde oplevet ham i New York i 1910 og havde købt næsten samtlige Caruso-plader og spillede dem så tit, at hendes gamle mor protesterede kraftigt over datterens brug af ”Snurrerundten”.¹⁸

I 1926 havde han været død i flere år, hvad Karin Michaëlis gør virkningsfuld brug af i artiklens slutning.

Den anden berømte sanger, hvis navn stadig lever i nutidens bevidsthed, er russeren *Fjodor Sjalgjapin* (1873-1938). Både som liedsanger (f.eks. i Mussorgskijs ”Loppen”) og på scenen havde han især i dæmoniske og komiske roller (Mefisto i Gounods ”Faust”, i Boitos opera med samme titel, og Don Basilio i Rossinis ”Barberen i Sevilla”) en ”nærmest magisk aura”¹⁹, og hans basbaryton bevarede sin udtryksrigdom til hans død.

Man kan undre sig over, at Helge Lindberg efter den første periode i Stuttgart aldrig mere optrådte på operascener, hvad adskillige store sangere har kunnet forene med en koncertkarriere. Han havde jo sans for drama. Om det kunne skyldes vanskeligheder ved at samarbejde, noget man ved en verdensstjerne som Sjalgjapin måtte bære over med, er ikke godt at vide.

Det er også et åbent spørgsmål, om Karin Michaëlis gjorde Helge Lindberg en tjeneste ved at sammenligne ham med så store kunstnere. Casals’ ligemand? Især forekommer det absurd, at hun hævder, at Helge Lindberg som sanger er hævet over sammenligning, at han skulle stå over alle andre.

Modsat Eugenie Schwarzwald efterlader hun læseren i uvished om, hvad Helge Lindberg tog op på sine programmer. Det ville også have været interessant at vide, hvilke verdensberømte sangere der søgte vejledning hos Helge Lindberg som meddelt henimod slutningen af artiklen. Eneste oplysning

14 Carl Flesch: *Erinnerungen eines Geigers*, Atlantis Verlag, 1961, s. 63-68.

15 Hugo Seligmann: *Efter koncerten*, Politikens Forlag, 1949, s. 166.

16 Coenraad V. Bos: *The Well-Tempered Accompanist*, Theodore Presser Co., 1949, s. 52-55.

17 Jürgen Kesting: *Die grossen Sänger unseres Jahrhunderts*, ECON Verlag, 1991, s. 75 og 81.

18 [Udkast til ”Mor”], 7 blade, Randers stadsarkiv, s. 7 og ”Mor”, s. 164.

19 Jürgen Kesting, s. 121.

i den retning findes i Karin Michaëlis' tidligere artikel fra 1922 om Helge Lindberg i *Verden og Vi*, hvor læseren erfarer, at "Wiens fornemste Liedsangerinde, *Emmy Heim*"²⁰ havde taget et par timer og var meget glad for resultatet (s. 1320).

Som en slags afbalancering af det åbenlyst usandsynlige eller overdrevne har Karin Michaëlis lagt et humoristisk lys over meget af artiklen, spækket den med overraskelser i et overstadigt lune. F.eks. får sammenligningen af Helge Lindbergs hustru Friederike med en lommekniv eller af sangeren selv med en kanariefugl nok de fleste til at trække på smilebåndet.

Denne læser rynker panden lidt over beskrivelsen af mennesker i mindre byer: de "lever langsomt, tænker langsomt". Som barn af provinsen burde Karin Michaëlis vide bedre, og småbyer som Thisted og Randers havde været kvikke nok til at sikre sig Helge Lindberg i 1924, den randrusianske musikforening *Brage* endda hele to gange.

Pianisten med det kendte efternavn

Da Odenses borgmester Anker Boye i 2015 indviede byens nye, overdækkede cykelbane, fik den navnet *Thorvald Ellegaard Arena*. Hvem var han, tænkte mange? Da hans datter France Ellegaard som 14-årig havde sin debut i København i 1927, var ingen i tvivl. Han var -- og er stadig -- Danmarks største cykelrytter. I 1926 trak han sig tilbage som 49-årig efter en karriere som professionel cykelrytter med hundredvis af sejre over hele verden. Tre gange var han blevet europamester, og han havde vundet seks verdensmesterskaber i årene 1901-1911.

Familien flyttede til Paris i 1912, fordi det var mest praktisk på grund af faderens mange rejser, og her fødtes datteren France i oktober samme år. Hendes musikalske talent var tidligt iøjnefaldende, og allerede som 9-årig kom hun ind på Pariserkonservatoriet. Da hun var 16 år, debuterede hun i Paris som solist med det kendte Lamoureux-orkester. Derefter fulgte succesrige turnéer i det meste af Europa.

Da hun i 1943 foretrak at bo i Stockholm, blev det til talrige koncerter i Sverige og Finland, hvor hun i forvejen var kendt og elsket, f.eks. havde hun givet flere velgørenhedskoncerter til støtte for Finland i Vinterkrigen 1939-1940.

I 1949 giftede hun sig med den finske maler Birger Carlstedt og boede derefter i Finland til sin død 1999. Ægteparret inspirerede hinanden. Carlstedts maleri "Den sunkne katedral" giver hans indtryk af hustruens fortolkning af Debussys komposition med denne titel, der var et af hendes yndlingsstykker.

I Dansk kvindebiografisk leksikon karakteriseres hendes spil på en meget smuk måde: "På trods af France Ellegaards tekniske perfektion syntes hendes klaverspil at være udtryk for en indtagende spontanitet, og til den ynde og klarhed, der fra starten var hendes kendemærke, kom efterhånden et nærmest troldsk temperament, hvormed hun skabte sublime tolkninger."

I annoncen for den koncert, Karin Michaëlis hørte, citeres en anmeldelse fra London året forinden: "She reminds me most forcibly of Teresa Carreño". Det navn siger os ikke noget i dag, men den venezuelansk fødte pianistinde var et verdensnavn med en eventyrlig karriere lige til sin død i 1917.

20 Emmy Heim (1885-1954), østrigsk sanger (sopran), der tidligt optog sange af samtidige komponister som Stravinsky og Schönberg i sit repertoire. Hun flygtede fra nazisterne til England og Canada, hvor hun var en søgt sangpædagog ved Torontos musikkonservatorium.

Karin Michaëlis:

BAGEFTER

(Berlingske Aftenavis, Berlingske Søndags Magasin,
Lørdag 20. November 1948).

*Karin Michaëlis søger i denne Artikel at afreagere
det Indtryk, France Ellegaards Spil har gjort paa hende.
Hun slutter med en Henvendelse til den unge Pianistinde og
det Publikum, der hører hende ved Chopin-Aftenen paa Tirsdag.*

Som lidenskabelig Musikelsker og Klaverspiller – i Svøbet – sætter jeg, selv Skribent, Musik over al anden Kunst, derfor græmmede det mig saare, naar jeg aabnede for Radioen og lyttede til en eller anden Sanger, Violinist, Orgel eller Orkester, for skuffet at maatte lukke. Tonerne flagrede i Øst og Vest som stødende mod Loft og Vægge. Undertiden formelig savede de i mine Øren og kradsede min Hud.

Jeg havde den salige – nej, sørgelige – Tro, at det var mit Øre, det var galt fat med, om efter Sygdom, Alderdom eller anden "dom". Og jeg mindedes Far, da hans Døvhed tog til, og han – spillende Violin til min Klaverledsagelse – hvert Øjeblik udbrød: -- Nu spiller du jo galt igen! Til han omsider begreb, det var Døvheden, der spillede ham onde Puds. Saa gemte han en Gang for alle den elskede Violin bort og fandt sig i Døvhedens tunge Skæbne.

Ogsaa jeg skilte mig ved mit trofaste Hornung & Møller Flygel, før til saa stor Glæde, og prøvede at skyde Skylden for de mange Skuffelser paa mit eget Øres Labyrinth.

Et elskeligt Væsen bragte mig Billetter til France Ellegaards Koncert, og skønt jeg ikke lovede mig synderlig Nydelse, besluttede jeg dog at gaa. Tilfældet vilde, at jeg aldrig havde hørt hende: de sidste 10 Aars Udlændighed lagt til tidligere 10 Aars flakken rundt i Europa med kun korte Lynbesøg her – er Aarsagen. Hun vilde blive – det anede mig, én mere af de mange, der hver har sin lille Privatbolig i Mindernes Skyskraber.

Nu beder jeg alle, der læser det følgende, ikke tro, jeg agter at gøre Reklame. En Sal kan jo ikke mere end fyldes til sidste – allersidste – Plads. Det var Palæsalen, og inden Jorden faar sig snurret en Gang om Solen, vil der være udsolgt til hendes næste Koncert. Nej, jeg skriver, fordi jeg maa afreagere Aftenens Indtryk, følede mig som et Vinbjerg, hver Ranke tynget af modne Druer, der trænger paa for at blive plukket.

Hvem kan lægge sig til at sove, naar Hjernen er som et knitrende Festfyrværkeri? Ikke jeg. Saa har jeg Valget mellem, det kedelige, at strikke mig rolig og træt, eller det mere behagelige: at skrive mig ind i Udmattelsen. Det er en fornøjelig Tidsfordriv, blot den ikke føres ud i Overdrivelse.

Det var første Gang i samfulde ti Aar, at jeg paa min Fod vandrede den nu saa lange Strækning fra Kongens Nytorv til Koncertpalæet. Foran gled, paa Gummihjul, en lavbenet, fager og rødakeret Omnibus, der saa enorm kongelig ud. Den læssede Indholdet af i Palægaarden. Det fornemme Syn varslede godt for Aftenens Forløb.

Og da jeg var kommen vel til Sæde foran i den kære gamle Sal, saa lysende af Hvidt og Guld, bad jeg en stille Bøn om, at mine Øren for én Gangs Skyld vilde makke Ret og ikke gøre sig til Skamme. – Lad mig, o Skæbne, bad jeg, i denne Aften nyde, som jeg nød i hine fjerne Dage, hvor min Lærer – den eminente Musikpædagog Victor Bendix, – aabnede min Forstaaelse af Tonernes Verden. Jeg, der bildte mig ind at være en vordende Klaverspiller af Rang, havde haft den Dristighed at spille for selve I.P.E. Hartmann – endda hans egne Kompositioner.

Det indbragte mig en fin Anbefaling fra den gamle Herre, der kort efter i et Selskab bad Bendix passe særligt paa mig, hvem han spaaede en stor Fremtid som udøvende Musiker. Bendix sagde irettesættende til mig: – Naturligvis modsagde jeg ikke Professoren, men til Dem saa meget: Fremtid eller ej, det skal jeg ikke blande mig i. Kun sætter jeg mit Hoved i Pant paa, det bliver ikke som Klaverspiller. De spiller overhovedet ikke, De sidder blot og svømmer hen og fantaserer.

Alligevel havde han Taalmodighed til at bakke med mig den følgende halve Snes Aar, og naaede jeg ikke mange Fjed frem ved Klaveret, saa lærte jeg det væsentlige: at kunne lytte mig ind til Musikkens Kerne og skille Hvede fra Klint.

Jeg sad med Ørerne spærret paa vid Gab, rede til at tage imod – frygtende – en ny Skuffelse. Ind kom den lille drejede France, smaadansende i et Sus af østersfarvet Silke: Perlen i dens aabnede Skaal.

Nu er jo Scarlatti som det mest bedaarende Barn, der pludrer sig ind i alle Hjerter, og, alene ved sin Eksistens, besejrer alle. Saa fortryllende er han, at man vilde ønske hver Fange i hvert Fængsel den Naade Søndag Morgen at faa sin Sjæl badet i hans Tonevæld.

France – Frue eller Frøken – gav Scarlatti i Renkultur, men desuden noget, der ikke kan tilegnes og ikke læres fra sig – en Slags Blodtransfusion af hendes eget barnligt lykkelige Indre.

Har man før set Fingre lege med et Klaver, som hun, foroverbøjet leger med Tangenterne? En lille Pige leger med Dukker, snart hvisker hun ømt med dem, snart hvirvler hun med dem i fygende Dans. Og pludselig er hun saa "den stærke Mand" paa Provinsens Krammarked, han der hugger af al sin Kraft, mens Vægten flyver i Vejret og viser, hvor mange Lispund han behersker. Hun stryger over Tangenterne, som en Elsker, der kærtegner sin Elskede. Hun truer, laver Scener, bliver lidenskabelig og falder atter til Føje.

France kaldte Watteau frem. Scarlatti – i hendes Udførelse – har sin Pendant inden for Malerkunsten i Watteau, hvor han naar højest. De passer sammen som Handske til Haand. Man kunde lytte Natten bort til denne Kilde af uberørt Skønhed.

Men vi maa videre. Mozarts A-Dur Sonate, for saa vidt beslægtet med Scarlatti hvad Ynde angaar, fik den mest ideelle Udførelse, jeg mindes. Klangskønheden i hendes uendelig følsomme Fingerspidser, gik som sød Rus ind i Ens hele Organisme. Man fik Lyst til at raabe, nej huje: Bravo! Bravo! men man tog sig heldigvis i det og forblev tavs og artig.

Schumanns pompøse *Etudes Symphoniques*. Musikken strejfer nu det henaandet blide, nu det let tragiske – burlesque, nu den formfuldendte Rytmi, saa Taktangivelsen høres, for endelig at boltre sig i vild Voldsomhed, der dog bestandig løftes af indre Maadehold. Perlen i den Østersfarvede spillede med blændende Overlegenhed. Man formelig vadede i indvendige Adjektiver for at yde hende simpel Retfærdighed.

Og dog var Højdepunktet – det tyske *Gipfel* lyder bedre – ikke naaet. Det var, hvad Højde angaar, som en af de Tinder, der stikker gennem Skyerne og rager ind i selve Himlen.

I Chopins b-moll Sonate tredje Sats gav hun det, der gaar over al Forstand, det aldrig hørte – hvad vilde man ikke ofre for at have den, alle Sørgemarchers Sørgemarch, som hun spillede den, paa Plade for at kunne nyde den om og om igen?

Jeg husker engang en Kapacitet som Musiker forklare, at Titlen deri egentlig fra Chopins Side var sat til uden at danne noget organisk Hele med det øvrige. Maaske. Men det gjaldt ikke i Frances Udførelse. Her fulgte Akkord efter Akkord, Tone efter Tone, i ubrudt herlig Selvfølgelighed, som var Satsen blevet til i et eneste gudbenaadet Nu. Hun gav den dødsenstriste March en til Tider hul, fagot- eller træagtig Klang, der tydelig fremmanede Kisten og den Dødes Ensomhed – denne Klang er aldrig før blevet udløst fra Klaverets Sangbund.

Nu hævder jeg noget, der muligvis vil vække voldsom Modsigelse hos Pianister: Mig synes det, at France Ellegaards to Hænder – omend lige store Kunstnere muligvis gør paa forskellig Vis. Man er vant til, at Højrehaanden tager Têten, behersker Foredraget, medens Venstrehaanden, som en god Tjener, gør, hvad hans Herre byder ham.

Det modsatte – Venstrehaanden som naturligt dominerende – er utænkeligt. Var utænkeligt. For man kunde udmærket godt udføre Tankeeksperimentet med Frances Hænder. Hendes venstre Haands Fingre ejer bevisligt samme intense Finfølelse og Personlighed som højre, men da hun ifølge sin Intuition fornemmer, at højre skal føre an, skifter hun Sol og Vind ved at give – dette er det mest uforklarlige hos dette geniale pigelige Væsen – venstre en egen mørkladen "Farvetone" (hvis Ordet passer!), saa man i alt, overalt, tydeligt mærker, om en Klang skyldes højre eller venstre Haand. Og det evner hun, uden noget Nu at tage fra den ene og give til den anden, Højrehaanden bevæger sig saa at sige i en mere lysgennemstraalt Verden end venstre. Og vi, vi sidder og gabes med halvaaben Mund. Hvor faar hun det fra?

Lad mig sige Jer, I Danske, kommer France Ellegaard til Amerika, slipper hun ikke derfra igen. Det er muligt, at en eller flere naar eller overgaar hende som Virtuos, men der er *ingen*, der som hun har den intime Forbindelse med Klaveret, som hun gør til et helt menneskeligt, lidende og følende levende Væsen.

Og til Slut, giv mig Lov at frembære en Tanke, der netop slumped ned i mig: Vi er jo herhjemme midt i Kampagnen for at skaffe de nødvendige Millioner til Fremstødet mod den hele Europa hærgende Tuberkulose, først med Hensyn til Børnene. Var det ikke en Idé, nu vi har Lejlighed til at benytte den.

I Udlandet har det længe været Skik, naar Indsamlinger til høje Formaal fandt Sted, og store Kunstnere optraadte til Fordel derfor, efter endt Præstation – i Stedet for de kostbare Blomsterkoste, der i bedste Fald opliver paa Hospitalerne eller simpelthen visner i Hotelværelser paa deres morderiske Staaltraad – bliver Kunstnerne tilkastet Penge. Er Publikum betaget af Præstationen, og den enkelte ikke har Penge nok paa sig, stryger han (hun) Armbaad, Ringe, Kæder og lignende af og kaster det ind paa Scenen. Herrerne ofrer ved saadan Lejlighed Cigaretuier, Perlenaale eller andet. Der gaar Massesuggestion i Folk, og store Værdier kommer ind paa den Vis.

Hvad om France Ellegaard fra Podiet bad sine Tilhørere mindes Europas ellers dødsdømte hjem- og forældreløse Børn og tilbød at tage imod, hvad man mente at kunne og ville undvære. Tro mig, det blev et artig Resultat.

Og nu ved jeg, Søvnens tager mig, saa for ikke at ligge sovende ind over Bordet, siger jeg Stop for denne Gang.

Det var en mageløs Aften.

Karin Michaëlis

På hjemmebane

I sin artikel i kølvandet på en koncert med France Ellegaard vedgår Karin Michaëlis sine drømme om en karriere som klaverspiller. Fra hun var 10 år, havde hun haft tæt kontakt med klaveret, en gave fra hendes far, der selv var musikalsk og spillede violin. Ingen af hendes søskende lader til at have fået musikundervisning, og moderen så anskaffelsen som en unødigt udgift.

Hendes første lærerinde i Randers var *Maren Nicoline Wellerup*, en af flere klaverlærerinder i Randers, der fra første færd medvirkede, når den lokale musikforening fra 1852, *Brage*, gav koncerter. I en lille skitse, *Musikens Verden aabner sig*²¹, gengiver Karin Michaëlis barnets

21 De følgende tre citater er fra denne tekst, som findes i Det kgl. Bibliotek.

ubarmhjertige indtryk af *Marentine*, ”der haltede og havde grim Hud i Ansigtet, og jeg tænkte paa, om hun ikke sommetider græd, naar hun spejlede sig.” Karin Michaëlis kedede sig i musiktimerne og gad ikke øve sig.

Det tjener faderen til ære, at han ikke gav op, selv om han var skuffet over, at hun ikke engang blev dygtig nok til at akkompagnere ham, når han spillede. Han sendte i stedet sin tolvårige datter til *Clothilde Liebenberg*, som iflg. eleven blev ”mine Dages Rædsel, mine Nætters Mareridt”²².

I ”Pigen med Glasskaarene” har Karin Michaëlis beskrevet en gruopvækkende time i kapitlet om ”Frk. Biebermann”, som slår og skælder ud m.m. og derfor har fået en hård medfart i litteraturen om Karin Michaëlis.

Karin Michaëlis var bange for den hidsige lærerinde, der var så krævende og ambitiøs på elevens vegne, men erkender selv: ”Jeg gik fremad med Kæmpeskridt”.

I en tidlig ”sommerfortælling” fra 1904 af forfatteren TROLD, med titlen *Backfische* giver Karin Michaëlis en første skildring af en klavertime, her hos ”Frøken Grove”. Den er endnu ikke så udarbejdet som tyve år senere i *Pigen med Glasskaarene*, og slutter anderledes. Faderen beder datteren om at holde ud, selv om han forstår, at det er hårdt: ”Man skulde tro, du havde spillet i seks Aar og ikke i tre. [...] Hun lever dog ikke saa længe, og du er hendes kæreste Elev, du er den eneste, hun venter sig noget af...”²³ Frustrationen lyser ud af frk. Groves udbrud: ”Vorherre har ikke givet dig sine Gaver, for at de skal gaa til Spilde. Du *kan*, men du *vil* ikke, du *gider* ikke ...”²⁴

Et ekko af skolelærerinden, den mere beherskede frk. Faubel i *Pigen med Glasskaarene*, hvor Trolld for engangs skyld har været flittig i skolen og er blevet nr. 1: ”Vorherre har begavet dig med en god Forstand, men det er desværre sjældent, du gider at være over at bruge den.”²⁵

Klavereleven blev udfriet, da Clothilde Liebenberg døde i februar 1887, kun 56 år gammel. Hun var sikkert efter vore dages begreber frygtelig, men der kunne gives talrige eksempler, også længere op i tiden, på, at undervisning og opdragelse ledsagedes af lussinger og slag, f.eks. i musikskolen hos den dynamiske musikdirektør i Randers Søren Telling, som Karin Michaëlis hørte mange gange på Skovbakken, eller hjemme hos den populære dr. Otto Lassen, som Randers bl.a. skylder det smukke åndehul Doktorparken.

I en lille avisnotits ved Clothilde Liebenbergs død skrev en gammel elev: ”Hun vil mindes med Taknemlighed af alle sine ældre Elever som en stræng, men overordentlig dygtig Lærerinde”.²⁶

Karin Michaëlis ville næppe have været enig, men ganske enkelte steder skimtes et mere positivt billede af lærerinden: ”Slet ikke ilde. Det kommer nok en anden Gang”²⁷ eller en detalje som ”med en lille behagelig Stemme og, undertiden, et formeligt indtagende Smil.”²⁸

Og en anvisning til eleven, mens hun spiller skalaer langsomt, om at gøre det på en måde, ”saa den fulde runde Tone kom ud fra den enkelte Tangent” er ganske vist meget forlangt, men også et bevis på lærerindens iver for at få et talent til at udvikle sig hos en elev, hun finder ”ubetinget musikalsk”.

I hvert fald var Karin Michaëlis blevet så dygtig, at det gav mening at fortsætte.

22 Dette og det følgende citat er fra *Musikens Verden aabner sig*.

I denne skitse, som findes i Det kgl. Bibliotek, skriver Karin Michaëlis, at Clothilde Liebenberg netop var flyttet til Randers og annoncerede efter elever. Hun havde imidlertid boet i byen i adskillige år og havde spillet i Brage, også som solist, i årene 1867-1877.

23 *Backfische*, s. 25.

24 (samme), s. 24.

25 *Pigen med Glasskaarene*, s. 208.

26 *Randers Amtsavis*, 18.2.1887.

27 *Pigen med Glasskaarene*, s. 141.

28 Dette og de to følgende citater er fra *Musikens Verden aabner sig*.

Først hos organisten ved Sct. Mortens kirke *Laurentius Larsen*, der var kommet fra en stilling som klarinettist i Det kgl. Kapel, hvis musikere på grund af deres lave løn havde fortrinsret til organiststillinger i provinsen. Protester over det uretfærdige i det system var hurtigt stilnet af, da han viste sig at være en eminent musiker og også blev en inspirerende dirigent for Håndværkersangforeningen.

Han var nu gammel og temmelig fortrukket, men spillede stadig smukt og opmuntrede Karin Michaëlis i drømmen om en karriere som pianist. I *Lille Løgnerske* tænker hendes alter ego i konfirmationsalderen, at ”nu vil hun øve sig, allermindst fire Timer hver Dag, for at blive en stor Kunstnerinde.”²⁹

Da hun efter to ansættelser som privatlærerinde fik lov til at fortsætte studierne hos den fremtrædende pianist og komponist *Victor Bendix* i København, varede det ikke længe, før Bendix som nævnt i artiklen gjorde det klart for hende, at det ikke var den rigtige vej for hende. Bendix ramte med sin begrundelse noget typisk for Karin Michaëlis, hvad man også kan se af hendes tanker, mens hun spiller den langsomme sats af Beethovens Pathétique-sonate for ham: ”Hvide Taager steg op fra Engene. Ud af Taagerne dansede, [...] de spinkle Elverpiger”³⁰

Men hendes musikinteresse bestod, hun havde elever og spillede selv i mange år, og som hun senere skrev, var musikken i hjemmet en slags tryllemiddel, der kunne skabe forsoning mellem hende og ægtefællen Sophus Michaëlis, hvis de var kommet på kant.³¹

Ikke mindst repertoiret for klaver var hun blevet nogenlunde fortrolig med under sine studier, selv om man kan se af hendes erindringer, at hun til eget brug foretrak de langsommere og følelsesfulde stykker, som passede bedst til hendes tekniske niveau.

Hun var en åben, men ikke ukritisk lytter, så man kan roligt tage hendes begejstring for France Ellegaards spil for gode varer. Hun kan tale med en vis sagkundskab, kender komponisterne og deres særpræg, kan karakterisere kompositionerne og finde rammende billeder på deres følelsesindhold.

Hvis ikke hun i slutningen af artiklen havde ladet sit gode hjerte løbe af med sig og opfordret publikum til at hjælpe syge og fattige børn, ville hun her have skrevet en af sine mest helstøbte avisartikler.

En pudsig detalje er, at Karin Michaëlis overhovedet ikke nævner den sidste halvdel af programmet, kompositioner af Debussy, Ibert, Ravel og Saint-Saëns. Måske kendte hun dem ikke, måske sagde de hende ikke så meget, eller måske var der en deadline.

Et af stykkerne var i øvrigt ”Den sunkne katedral”.

29 *Lille Løgnerske*, s. 182.

30 *Farlige Famlen*, s. 17.

31 *Die grosse Beichte*, s. 63, cit. *Hjertets kalejdoskop*, s. 56.

Karin Michaëlis:

Se Neapel og dø!

*(Berlingske Aftenavis, Berlingske Søndags Magasin,
Lørdag 9. Oktober 1948)*

*Karin Michaëlis vil ikke se Neapel og dø – men
hun vil gerne høre Pierino Gamba³² og sove hen
for bestandig, mens Drengen staar og dirigerer.
I Artiklen skriver hun om uforglemmige Stunder*

Saadan siger et velkendt Ord. Men det har jeg aldrig gjort til mit. Indrømmet, at Neapel er smuk, men mine Minder derfra er for gennemtrængt af Væggetøjbid, Snavs og Elendighed til, at jeg blot ønsker at gense Neapel.

I Aftes ytrede jeg i dybeste Alvor de Ord: – Gid jeg kunde sove hen for bestandig, medens Drengen staar deroppe og dirigerer med hver Fiber af sit Legeme, saa selv "Tannhäuser-ouverturen" genfødes og bliver, saa sikkert end ikke Wagner i sine stærkeste Ønskedrømme har tænkt sig den saa skøn!

11-aarige Pierino er ikke blot et Geniernes Geni med større musikalske Naadegaver, end vi Mennesker har Evne til fuldt ud at forstaa, men han er som Dirigent Eneren, den absolut særprægede. Jeg bilder mig ind at have hørt de fleste af de store fra den store Tindebestiger Toscanini og nedefter, men kun den lille Gamba ville jeg paatage mig med lukkede Øjne at genkende efter blot fem Takters Dirigerer.

Hos hvem findes det hendøende og dog fuldt klingende pianissimo som hos ham? Eller hans Furioso? Han, som ingen anden, hører Musikken i Uvejrets Torden og formaar at gengive den i Orkestret.

I Løbet af smaa 24 Timer har jeg oplevet det helt overvældende Eventyrenes Eventyr: Første Gang var gennem Edita Morris³³ lige udkomne og allerede saa enestaaende kejst og kaarne: *Charade*, hvori hun har skabt Vennetrekloveret : *Lililein*, den vanvittige *Jadwiga* og *Koen Röslein*. At kalde sligt Trekløver noget, der aldrig var og aldrig vil komme, synes maaske bombastisk. Og at Amerikas største Anmeldere erklærer, at de i Aarevis ikke har følt sig saa grebne og stolte over en Bog som "Charade", betyder intet for Europæeren, og jeg var kun forberedt paa en yderst velskrevet Bog.

Saa læste jeg den, og Ord for Ord, Sætning for Sætning trængte den ind i min Sjæl. Ingen, *ingen* har givet Menneskeheden et skønnere, ja livsaligt Billede af Krigens Sorg og Nød end Edita med denne Bog. Den 14-aarige "Lililein", født Skuespillerinde – dog ikke det, vi mener dermed – har den Gave at kunne personificere sig, bogstaveligt talt, sjæleligt som legemligt med hvert levende Væsen, det være sig Menneske, Dyr eller Plante. Hun fatter *alt* i Kraft af sin Kærlighed og sørgelige Viden, og man tager mod alt, hvad man ellers vilde synes bitter Gift, som lifligste Honning. Hun *er* de susende Fyrre, og hun *er* den arme Krage, lænket med Snor om Benet, til Drabsmanden vrider Halsen om paa den og æder den raa.

32 Dirigenten Piero (med kælenavnet Pierino) Gamba (f. 1936) optrådte som vidunderbarn, allerede fra han var 9 år og har senere været tilknyttet orkestre uden for Europa, f.eks. i Canada, Australien og Sydamerika.

33 Forfatteren Edita (Edith) Morris (1902-1986) var født i Örebro i Sverige, men boede med sin mand, forfatteren Ira Morris (1903-1972) i Frankrig og USA, hvor de blev meget gode venner med Karin Michaëlis. Parret var stærkt engageret for fred og imod atomoprustning.

Det var vanskeligt at gaa ind i Natten med den Bog i Blodet, og jeg fik da heller ikke et Minuts Søvn, uden derfor at føle det som en Pine at ligge vaagen. At jeg saa, nogle Timer efter, skulde sidde og lytte til den anden Eventyrlighed, havde jeg dog ikke anet, selv om jeg mødte med store Forventninger.

Hvor kan i samme Verden en *Hitler* dirigere sine Horder og *Pierino* sine Musikere? Kan nogen, der har hørt ham, ville Krig? Man skulde synes, at han alene maatte kunne skabe Fred paa Jorden og Fordragelighed mellem Menneskene.

Der er uforglemmelige Stunder i hvert Menneskes Tilværelse, hos somme kun faa, hos andre næsten for mange. Under Genhøret med Beethovens Fjerde randt adskilligt mig i Hu, og jeg ønskede, at Skaberen af Symfonien for en eneste Aften kunde faa Orlov fra de Dødes stille Rige og sidde midt i Salen med sin Hørelses fulde Kraft i Behold. Saa vilde han taknemlig gaa tilbage til den evige Tavshed.

Og jeg mindedes en Aften i Victorgasse i Wien under første Verdenskrig. Ved et sært Træf var Rilke og jeg de eneste Gæster hos det aldrende Fyrstepar *Thurn und Taxis*, hvis egentlige Residens var slottet *Duino*, skildret af Rilke i "Malte Konrad Brügge" og gjort verdensberømt gennem hans *Duino-Sonetter*.³⁴

Der blev lukket op for Radioen, og under Toscaninis Taktstok strømmede Tonerne af Beethovens Niende ud til os, sendt fra Italien. Vi næppe aandede og saa ikke paa hverandre. Bifaldet var saa overstrømmende, at han, mod Sædvane, gav en Ekstra, nemlig den fortærskede "Radetzky-March", hvis triumferende Munterhed ellers faar Folk til smilende i Tankerne at marchere med. Da Tonerne tav, og vi saa os om, sad alle fire med Taarer strømmende fra de overflydende Øjne. Ikke et Ord kunde vi sige, og tavse fulgtes Rilke og jeg bort: en uforglemmelig Oplevelse rigere.

Der forekommer Evighedsøjeblikke i hvert Menneskes Tilværelse, nogle benaades kun med faa, andre overvældes dermed.

Jeg har haft den Lykke at se Nijinsky, da han var paa sin Højde, set ham foretage det overmenneskelige Spring – uden Tilløb – ret op fra Kulissen og, som en Fugl hvilende i Flugten, svæve ind over Scenen for endelig at dale til Jorden. Karsavina, silkeblød som en Killing kastet af Menneskehaand og faldende paa alle fire Poter, og Pavlova har jeg ofte bivaanet, dog uden at fornemme det hellige Gys, som Søstrene Wiesenthals balletløse Wienervals – der gled ud af Verden, da de holdt op at danse – fremkaldte. Deres Rytme var selve det, dengang sorgløse, Wien, hvor hver Aften Byen laa med sine Millioner af Smaalys ved Foden af Kahlenberg og ved Dag hver Arbejder havde Kød i Gryden og "Mehlspeise" til Dessert.

³⁴ Romanen *Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge* foregår i Paris og var skrevet før Rilkes første ophold i Duino i april 1910. Den digtsamling, Rilke påbegyndte under et længere ophold i Duino 1911-12, *Duineser Elegien* (da. Duino Elegier), erindrer ved sin titel om stedet, men heller ikke heri findes der nogen skildring af slottet ved Adriaterhavet NV for Triest.

At Karin Michaëlis kalder digtene sonetter, skyldes antagelig titlen på en anden samling, *Sonette an Orpheus*.

Duse saa jeg, da hun ældet, uformelig og græmmet som Kameliadamen, tynget af Armands Afskedsbuket, langsomt segner med forblødende Hjerter.

Sarah Bernhardt oplevede jeg, baade hvor hun som Hamlet skænkede os sin Stemmes uforlignelige Klang og indblæste os sit Had, medens hun i Gøgler-scenen agerer kaad og livsglad. Og jeg saa hende – sidst – i Paris, hvor hun, kort før sin Død, træt og slæbende paa sit ødelagte Ben, der snart efter maatte amputeres – var Moderen, der kommer til Fængslet for at sige Farvel til sin dødsdømte Søn. Hun maa staa paa Tærne for at naa op til Gluggen, gennem hvilken han kysser hende lidenskabeligt i den Tro – og hun lader ham blive i den – at det er hans Elskerinde, der længst har slaaet ham af Hu. Næste Morgen staar hun uden for Banegaarden, ventende paa Skarpretteren, der, med Øksen i Kasse som var det en Violin, kommer forbi paa Vej til Skafottet. Hun aser sig videre i samme Retning, men det lykkes kun ved, Haand over Haand, at klamre sig til Banegaardsrækværket for ikke at bryde endeligt sammen.

Minderne presser paa. Atter er jeg i Wien, hos Genia: Emmy Heim synger "An die Musik" med den halvvoksne Rudi Serkin³⁵ ved Flyglet, med Kokoschka staaende i Færd med en af sine allermest vellykkede Tegninger, hvor Sjælen i saadan Grad lyser gennem Trækkene, at Portrættet – da jeg saa det tyve Aar efter – virkede som tegnet i Gaar.

Jakob Wassermann og jeg stod sammen henne ved Døren. Sangen var slut, og som altid, hos Genia, naar vi var særlig henrevne, rørtes ikke en Haand til Bifald. Da var det, at vi to i Munden paa hinanden udbrød: – Ak, om man kunde sove hen til Emmy Heims "An die Musik" for aldrig mere at vaagne.

Pierino gør selv en saa religionsfjern som mig from, og uvilkaarlig hviskede jeg til min Ledsager:

– Vorherre holde sin Haand over ham for Verdens Skyld!

Alle toges i Ed paa ikke at skade Balder, kun ikke den lille Mistelten, saa Heksen Tøk, der græd med tørre Øjne, gennem den blev hans Banemand. Lad os alle bede til, at ingen Tøk kommer ham nær i Form af Sygdom, Ulykke eller andet ondt.

Karin Michaëlis

35 Rudolf Serkin (1903-1991) kom fra Bøhmen (nu i Tjekkiet) som 9-årig til Wien for at få udviklet sit store musikalske talent. Han var elev i Eugenie Schwarzwalds skole og deltog i det kunstneriske samvær. Som 12-årig var han solist med Wienerfilharmonikerne, og fra debuten i Berlin som 17-årig begyndte en stor, international karriere. Han forblev en nær ven af Eugenie Schwarzwald og Karin Michaëlis.

Alderens høst

Måske er det, fordi anledningen er en koncert, at de stærkeste indtryk i artiklen synes at komme af musik, men det kan også være, fordi Karin Michaëlis virkelig fornemmer, at den direkte følelsepåvirkning fra musik overgår andre kunstarters i styrke. Hun var åben for et vidt felt af kunstneriske oplevelser og opsøgte dem. Det fremgår af artiklen, at hun ud over for musik og litteratur også har interesseret sig for skuespil, ballet og billedkunst, og på grund af sine mange rejser og tidvis store indtægter har hun haft bedre muligheder end de fleste for at opleve adskillige af tidens største kunstnere. Det har givet hende umistelige oplevelser, som hun her viser frem som en samler sine skatte.

Hendes modtagelighed har været stor, og over for hendes venner og nærmere og fjernere bekendte, eller som her over for et barn, har sympatien sommetider spillet lovligt stærkt ind i hendes bedømmelse. Portrættet af Helge Lindberg og præsentationen af Pierino Gamba i den sidste artikel har begge slagside i den retning.

Men det er jo svært at bebrejde nogen, at de har en positiv indstilling til andre, selv om netop dette i Karin Michaëlis' tilfælde kan føre til panegyrik, som man f.eks. også har set det i nogle af de genoptrykte kronikker i *Kvindeportrætter*, som Karin Michaëlis Selskabet udgav i 2014.

Man må bare i højere grad tage en hel del af hendes udtalelser om andre kunstnere som udtryk for noget karakteristisk for Karin Michaëlis end som en dækkende beskrivelse af disse kunstnere.

Set i det lys er de både vigtige og til tider rørende. Man må også betænke, at hun i denne genre har været påvirket af Herman Bang og muligvis også af den tyske kritiker Alfred Kerr, som begge har skrevet stærkt personlige, impressionistiske kunstnerportrætter.

De her udvalgte tekster drejer sig hovedsagelig om Karin Michaëlis' reaktioner og holdninger til musikere og musik. At spille selv og at lytte til musik har været en stærk understrøm i hele Karin Michaëlis' liv. Barnet Karins store optagethed af f.eks. Olivier Métras Polka-Mazurka *La Nueva* svarer fuldstændig til hendes glubende læsning af skillings-ugebladet *Thyra* fra 1871 og frem, som hun læste hos sin bedstemor.

Det blev livet som forfatter, der vandt, men drømmen om at blive musiker var den første passion, hun kastede sig ud i. Begge engagerede hende stærkt følelsesmæssigt, og man kan argumentere for, at det hovedsageligt var *realiseringen* af det udtryksbehov, som hun havde på begge områder, der endeligt afgjorde, hvilken vej hun skulle gå.

Den svenske forfatterinde Elsa Björkman-Goldschmidt, der var en bekendt af Schwarzwalds og havde malet i sin ungdom, blev i et tv-interview spurgt om, hvorfor hun var gået over til kun at skrive. Hun svarede: "Fordi det er lettere at skrive end at male". Tilsvarende kan man hævde, at Karin Michaëlis var for utålmodig til at tilegne sig de tekniske færdigheder, der ville have gjort det muligt for hende at udtrykke alt, hvad hun ville som pianist. Hvis hun havde spillet som France Ellegaard, havde vi måske slet ikke fået "Pigen med Glasskaarene" eller "Mor" eller andre af hendes engagerede bøger og artikler om mange forskellige emner.

Musikken var en livslang kærlighed for Karin Michaëlis, men heldigvis for eftertiden var den lykkeligst på et par skridts afstand.

Den sidste artikel har karakter af en slags opsummering og afslutning. To gange forbindes oplevelsen af at have set og hørt noget sublimt med tanker om døden uden savn. Dels på grund af det nærmest mirakuløse i, at en barn kan lede et orkester så overbevisende som Pierino Gamba, og dels i erindringsglimtet fra Wien, hvor Emmy Heim sang Schuberts "An die Musik".

Netop denne sang brugte den engelske akkompagnatør Gerald Moore i sin afskedskoncert i 1967. Efter at have musiceret med sine gode venner Dietrich Fischer Diskau, Elisabeth Schwarzkopf og Victoria de los Angeles gik han til sidst alene ind på scenen og spillede et enkelt vers af sangen, hvis tekst af Schuberts ven Franz von Schober er en dybtfølt tak til musikken³⁶. Udelukkende med sit spil ville Gerald Moore vise, hvor meget musikken havde beriget hans liv, men ordene har ligget i baghovedet på alle.

Kombinationen af ord og musik, Karin Michaëlis' to verdener, må have gjort hendes oplevelse af denne lied i Wien særlig intens. Da hun under Første Verdenskrigs rædsler sammen med Rilke og ægteparret Thurn og Taxis lyttede til Beethovens 9. symfoni, må nogle af ordene fra Schillers *Ode an die Freude* i sidste sats have bidraget stærkt til, at de blev så grebne: "Alle Menschen werden Brüder".

At denne sang dukkede op i Karin Michaëlis' erindring i 1948, var næppe tilfældigt. Hun var syg, havde mindre end halvandet år tilbage at leve og kunne med sin evne til at glæde sig uden forbehold helhjertet dele den kun 20-årige Franz Schuberts taknemlighed over for musikken og føle sig "in eine bess're Welt entrückt".

Og Karin Michaëlis ville ikke være Karin, hvis ikke hun også følte omsorg for "de efterlevende", her udtrykt i ønsket om, at der ikke må ske det lille vidunderbarn noget ondt.

PS. Et par andre artikler om musikere fra Karin Michaëlis' flittige pen.

- *Victor Bendix* (Tilskueren 1926, s. 95 - 99).

En smuk og kærlig hyldest i anledning af hans død.

- *Et Talent og tusind Kroner* (Kronik i Politiken, 13.11.1927).

Denne artikel om pianisten Johannes Kjær kan næppe interessere nogen.

- *Musiklivet i New York* (Kronik i Politiken, 27.3.1938). Udmærket oplysende.

En af de nævnte er *Rudolf Serkin*, som nu er et stort navn.

Yderst interessant er en omtale af den danske sangerinde *Povla Frijs* (1881-1960)

(egt. Paula Frisch), som er næsten ukendt i Danmark, men havde en interessant international karriere og kunne fortjene en egen artikel.

Der skulle også findes en artikel fra 1926 med titlen:

- *Mere end Fortjenstmedaljen i Guld* om sangerinden *Camilla Bertram*. Den nævnes i en kronik i *Kristeligt Dagblad*, 11.7.1966, og der bringes et citat: "Hendes Røst havde det guddommelige i sig". Kronikkens forfatter er maleren *Vilhelm Seidel* (under overskriften skrives Siedel, men efter artiklen står det rigtige navn). Han var ligesom Aage Dons elev af Camilla Bertram, og artiklen er skrevet i anledning af 100-året for Camilla Bertrams fødsel. Hans angivelse af, at artiklen af Karin Michaëlis skulle findes i *Berlingske Tidende* d. 12.9.1926, stemmer ikke. Trods megen søgen har det ikke været muligt at finde den.

Kirsten Klitgård

³⁶ Teksten begynder: "Du holde Kunst" og slutter "ich danke dir". Digteren fortæller, hvordan kunsten i svære stunder har hjulpet ham, "hast mich in eine bess're Welt entrückt".